

תתתקנץ. כתיב (מ"א כ כח) אלהי הרים יי ולא אלהי עמקים למה אמרו כך יש הרים שאינם סובלים קול אדם ולא קול בהמה שמאה והר חורב משונה יותר שאפילו בהמה שהורה אינו סובל וכתיב (שמות לד ג) גם הצאן והבקר אל ירעו (א) וגם חיה אל ירעו אל מול ההר ההוא ובשעולים על אותם הרים הגבוהים קושרים בנדר על פיהם ואם ידברו או יהיה קול אדם או קול בהמה שם יהיו רעמים וברקים או שלג ולא יהיה יכול לסבול והנה כאשר כתוב שהיה וועד של שלש חבורות של מלאכי השרת שם שנאמר (מ"א יט יא יב) לא ברוח ה' ולא ברעש ה' ולא באש ה' ולכך קדוש קדוש קדוש הרי בהר חורב וכן בהרים הגבוהים יש וועד המלאכים לשמוע הגזירות שם ולכך שואלים איה מקום כבודו באיזה הר הרי כתיב (תהלים סח טז) הר אלהים הר בשן הר גבננים (שם שם יז) ההר חמד אלהים לשבתו וכתיב (שם שם יח) רכב אלהים ריבנות אלפי שנאן ה' בם סיני בקדש ואשר כתוב (ישעיה סו א) השמים כסאי וכתיב (ישעיה יד יז) אשר תעוף בשמים כי אינו על גבי הרקיע אלא בנובה האוויר וכתיב (ישעיה יד יז) ואתה אמרת בלבבך השמים אעלה ממעל לכוכבי אל ארים כסאי ואשב בהר מועד בירכתי צפון אעלה על כמתי עב אדמה לעליון הרי אמר השמים ופירש בהר מועד הר גבוה קורא השמים אותו הר שעננים למטה מראש ההר וכתיב אדמה לעליון שעליו נראה בהרים הגבוהים וכתיב בהר מועד וכתיב הר אלהים וזהו שנא' (מ"ב ב טז) פן נשאו רוח ה' וישלכנו באחד ההרים במקום וועד המלאכים עם הכבוד או באחת הגאיות ומן הגיא יעלה להר במקום שאין דרים בני אדם ששם תדיר נועדים לגזור על הענין של בני אדם ואם תאמר למה להם להוועד על ההרים והלא היה בית המקדש ולמה יוועדו שם כי אליהו לא יכול שם ללכת כי בת אחאב שם ואע"פ שבית המקדש קיים היה הכבוד בוועד המלאכים כדכתיב (הושע ה טז) אלך אשובה אל מקומי להר חורב כי וועד המלאכים על ההרים וכתיב (עמוס ד יג) כי הגה יוצר הרים וברא רוח ומגיד לאדם מה שחו שם על ההרים מתוועדים ומגיד שיח בני אדם ועל פי הדברים גזורים וגם שולח שמה לימים לאדם מה שחולם ורואה:

תתתקצא. למה אמר (בראשית א כו) נעשה אדם למה לא כלל כל הבהמות בזה העניין לשון שאילה לרבים כמו ששואל על האדם נעשה אדם לפי שנברא בצלם ובדמות ומלאכים יש להזקק עם האדם לזווג ולשומרו ולחייבו ולדונו לזווגו כמו שנאמר (שם כד מ) ישלח מלאכו אתך והצליח דרכך ולשומרו שנא' (תהלים צא יא) כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך ולחייבו שנאמר (מ"א כב ב) מי יפתח את אחאב שאל למלאכים. ולדונו שנאמר (תהלים לה ו) ומלאך ה' רדפם וכתיב (שם שם ה) ומלאך ה' דוחה וכתיב (משלי יז יא) ומלאך אכזרי ישלח בו ולסייעו שנא' (מ"ב ו יז) והנה ההר מלא סוסים ורכב אש סביבת אלישע ולכך נאמר באדם נעשה אדם:

ספר החסידים במשלי שלמה:

תתתקצב. נום זהב וחלי כתם מוכיח חכם על און שמעת (משלי כה יב) למה כתב זה המשל אלא זה מגיד לנו לפי שכתוב (שמות יא ב) דבר נא באזני העם וישאלו איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה כלי כסף וכלי זהב ושמלות וכת'

תתתקצ. (ה) מכילתא יתרו מסכת בחדש פרשה ג.

(שם יב לה) ובני ישראל עשו בדבר משה וישאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב ושמלות ובשעת מעשה לא אמר שמלות וזהו בדבר משה שכתב מתחילה (שם ג כב) וישאלה אשה משכנתה ומגרת ביתה כלי כסף וכלי זהב ושמלות ושמלתם על בניכם ועל בנותיכם ונצלם את מצרים (שם יב לו) וה' נתן את חן העם בעיני מצרים וישאלום [דף ק"ס] וינצלו את מצרים (שם ג כא) ונתתי את חן העם הזה בעיני מצרים והיה כי תלכו לא תלכו ריקם מתחילה הוכיר שמלות וכן עשו אבל אחר כך בשעת מעשה לא צוה השמלות לומר שאם יש שמלה מגוללה בדמים או שמלות של גוי שלבשו בימי אידם לכבוד ע"ז לא יקבלו מהם ללבוש אותם בימי חג ה' וכתוב (בראשית לה ב) והטהרו והחליפו שמלותיכם ובשאמר וישאלה אשה משכנתה ומגרת ביתה שברור להם שלא היו שמלות של ע"ז ולא מגוללה בדמים אבל אם לא הספיקה לבכסה ולטהרה עד שיצאו שלא יקחו עמהם שלא ישאלו. והנה בשעת מעשה לא הוכירו שמלות אלא כלי זהב וכלי כסף כי ידעתי לעתיד (שמות לג ו) ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר הרוב אילו לא אמר וישאלו כלי כסף וכלי זהב לא היו יודעים במה לעשות הענל (הושע ב י) וזהו עשו לבעל:

תתתקצג. (b) אע"פ שכתוב (שמות ג כב) ושמלתם על בניכם ועל בנותיכם לא דיגר אלא כנגד הבנים המקבלים מוסר מן המוכיח אבל בנים ובנות שאינם שומעים מן המוכיחים אם ילבשו עדי יבא לירי זנות לכך באותן (א) שלשה פסוקים של שאלות וישאלו וישאלו נעלם ה' ק' ט' כי לאחר ט' כתיב ה' ק' ואפרש א'. (יחזקאל טז ח) ואפרש כנפי עליך ואכסה ערותך ב'. (שם שם י יא יב) ואליבשך רקמה ג'. ואנעלך תחש ד'. ואחבשך בשש ה'. ואכסך משי ו'. ואערך עדי ו'. ואתנה צמידים על ירך ח'. ואתן נזם על אפך ט'. וכתוב (שם שם) ותוני א'. תונותיך ב'. ותוני ג'. ותוני ד'. מתונותיך ה'. ותונותיך ו'. ותונותיך ז'. ותוני ח'. ותונותיך ט'. ולאחר ט' כתיב והנה נשיתי ירי עליך ואגרע חקך הנה אחר ט' כתיב ואגרע חקך הרי ח' ט' גורמים לט' ועוד ט' ותשפז את תונותיך. מתונותיך. ותונותיך. תונותיך. ותונותיך. בתונותיך ונו' (ב) הרי ט' ועתידים ט' תבשטים (ג) שיאירו ת' פרסאות שנאמר (זכריה ט טז) כי אבני נזר מתנוססות על אדמתו וכתוב (ישעיה נד יב) וכל גבולך לאבני חפץ ולכך נעלם ט' (שם ס א) בקומי אורי כי בא אורך (ב ג) כבוד ה' עליך ורח כי הנה החשך יכסה ארץ וערפל לאומים ועליך יורה ה' וכבודו עליך יראה והלכו גוים לאורך ומלכים לגונה ורחך:

תתתקצד. (ג) נזם זהב וחלי כתם מוכיח חכם על און שמעת (משלי כה יב) שאין אדם רשאי לתקן תכשיטים לבניו הפריצים ולבנותיו הפרוצות ולא האיש לאשתו כשהיא פרוצה שנאמר (הושע ב ה) פן אפשיטנה ערומה והצנתיה כיום הולדה (שם שם יא) ולקחתי ונו' צמרי ופשתי:

תתתקצה. ומגיד אע"פ שלגבי מלך כתיב (דברים יז יז) וכסף וזהב לא ירבה לו מאד אבל לכהן גדול ולמוכיח נותנין לו ממון כדי שלבש כנדי תפארת (א) כדי שיהיו דבריו נשמעין לפי שכתוב (קהלת ט טז) וחכמת המסכן בזויה ודבריו אינם נשמעים:

(b) כפול לעיל סימן ק"ד נשימיו. (ג) נס זה שם נשימיו.

תתתקצג. (h) שמות ג' כ"ב, ו"א ב', ו"ב ל"ה. (ז) יש להוסיף כאן: ותוני ותוני. (ז) ע"י ילקוט ישעיה רמז של"ט.

תתתקצה. (b) כעין שאמרו בבא קמא ו"א ב': ניחא להו דלישתמע מיליה.

ספר חסידים

תתתתקצו. מוביח חכם ולא אמר חכם מוביח לפי שכתוב (משלי ט ח) הובח לחכם ויאהבך גם המוכיח צריך שיהא חכם און שומעת היה צריך לומר מהו על און שמעת למה אמר על אלא כך אמר אם יאמר אותו האדם אתה מוכיחי למה אני עושה כך וכך ולמה אני עושה כך וכך ונראה להפך יותר חכמה וזה אומר אם בן יבא מכריע ויכריע וזה אומר על המכריע נודה לזה צריך להוכיח וצריך שיהא המוכיח והמכריע חכמים כי כמו נוס זהב וחלי כתם שצריכין אומן שנאמר (שיר ז ב) כמו חלאים מעשה ידי אמן כך צריך להיות המוכיח חכם ולכך סמוכים שני משלים (משלי כה יא) תפוחי זהב במשניות כסף דבר דבר על אופניו מי ששונה ולומד ומלמד בלא נימוס ערוך על לשונו והופך בה ומהפך בתורתו עליו נאמר (תהלים יט יא) הנחמדים מזהב ומספך רב (שם קיט עב) טוב לי תורת סוף מאלפי זהב וכסף:

תתתתקצו. כצינת שלג ביום קציר ציר נאמן לשולחיו ונפש אדוניו ישיב (משלי כה יג) ובכלבד שלא יהא שלג ולא יהא מטר שנאמר (שם כו א) כשלג בקיץ ובמטר בקציר כן לא נאווה לכסיל כבוד וכתוב כצינת שלג ביום קציר (שם כה יד) נשיאים ורוח וגשם אין ולמה מדמה צינת שלג לציר כי הצדיקים כל צדיק וצדיק היה עושה אצל שדרו בית המקרה לקרר כשהיה להם חום לקוצרים מן השמש היו אומרים לקוצרים תקחו עצמיכם ותצננו שם בבית המקרה והמים שם קרים וגם לעולי דרכים היה טוב וזהו (רות ב ז) זה שבתה [ע"ב] הבית מעט מה שישבה בבית המקרה מעט ויש שהיה להם מערה תחת הארץ וכתוב (שופטים ו ב) המנהרות אשר בהרים וכתוב (ש"א יג ו) ויתחבאו העם במערות ובחוחים ובסלעים ובצרחים ובכרות שהיה צדיק עושה בסוף שדרו ובאותם חפירות היו מצניעים עצמם ומניד לנו שצריך הצדיק לעשות תקנה לקוצרים שלא ימותו בשרב בשמש וישבו לפעמים בצל להשיב נפשם שלא ימותו בן ציר נאמן לשולחיו ומה הוא יכול לעשות אם כך הוא שרעה תהיה אלא שאין משיבין על הקלקלה ואם באים לקראתו להרע לו יניד לו כדי להנצל וזהו ונפש אדוניו ישיב (שם יא ד) ויבאו המלאכים נבעת שאול (שם שם ט) ויבאו המלאכים וינידו לאנשי יבש וישמחו וכשם שמכרכין על שמועה טובה כן מכרכין על רוח בקציר כשהרוח לטובה אבל לא כשהרוח משבר לבתים לא יברך מעין הטובה אלא כמו שאמרו בהרואה (א) ונפש אדוניו ישיב שמה הציר אינו עבדו אלא מכאן שלא ישלח אדם במקום סכנה אלא ציר נאמן ואל יאמין לו אלא אם כן בקי בו כאדם בעבדו ונפש אדוניו ישיב להקב"ה:

תתתתקצו. מעשה היה בשעת השמד שאמר ההגמון לקהל שבעירו תשלחו לאותה עיר פלונית כי יש בה הגמון ויש בה יהודים ותראו מה יעשו אותו קהל כן תעשו אתם ומה שאותו הגמון יעשה לקהל שבעירו אני אעשה לכם שלחו יהודי טוב וראה שנשתמדו וחזר ושאלו לו אמר נהרגו על יחוד השם ואם היה אומר להם אף הם היו עושין כך לכך אמר כך שיהרגו על קידוש השם ויהיה להם חלק לעוה"ב: תתתתקצו. נשיאים ורוח וגשם אין איש מתהלל במתת שקר (משלי כה יד) בשביל עון פוסקי צדקה בריבים ואין נותנים ולפיכך במקום שריבים יש שמשקרים מוטב שינדרו לתת בסתם כדי שלא יחטאו ולכך נקראו הגשמים צדק שנאמר (ישעיה מה ח) ושחקים יולו צדק (א) שעל ידי צדקה גשמים יורדים ופוסקים (ב) ולכך בהושענא רבה היו מביאים כל נדריהם כי לפעמים יום שמיני חל בשבת ואז

(ב) כסול לעיני קיומן חק"ו.

תתתתקצו. (ב) ג"מ ב'.

תתתתקצו. (ב) העניית ח' א'. (ג) עיין ט"ש בסימן תתק"ו.

מי שלא קיים את נדרו עובר בכל תאחר לכך כל תיבות שבפסוק ממין ממין (במדבר כט לז) ומנחתם ונסכיהם לפרים לאילים ולכבשים במספרם כמשפטם סופם כנגד ז' נשמים מו' רקיעים ואומרים הרי קיימנו נדרינו ואתה אל תעצר הנשמים ותן מטר ולמה בעון נדרים נעצרים נשמים שנאמר (דברים יא יד) ונתתי מטר ארצכם בעתו ואם אתם מאחרים עת הנדרים גם אני אאתר עת המטר וכיון שבמודי לא הבאתם בעת גם אני לא אתן בעת את הנשם ולא יהיה לכם במה לקיים את הנדר וגם לצורכיכם גולחם וקובעים אתם אותי ונערת בורע:

תתתתר. בארך אפים יפותה קצין ולשון רכה תשבר גרם (משלי כה מז) ונפקא מינה שאם יחרף אדם את הקצין והקצין ינקום ממנו אף זה יתחייב בנפשו

בי יש לכבד הקצין שאם לא כן לא יהיו דבריו נשמעים:

תתתתרא. (ב) דבש מצאת אכול דיך פן תשבענו והקיאנו (שם שם מז) אם מוצא אדם רב שמלמדו תורה והרב יודע סתרי תורה דברים שלא ניתנו לגלות (א) אלא לאב ב"ד (ב) צנוע והתלמיד חפץ לכל אלה ואינו ראוי לכך או ראוי לכך ורוצה להיות פריץ בהשבעות שידע יותר (ג) לבסוף יהיה לו למכשול כמו (ד) לאחר:

תתתתרב. ועוד מדבר באדם אורה שבא לבית איש ונתארח בביתו ונותן לו לאכול מעדנים ומקבלו בכבוד והאורה רואה שמעננים אותו ומתעכב שם בביתו אומר בעל הבית מוטב שאהפך את הדברים כדי שיצא שאם אטיב לו לא יצא וזהו דבש מצאת אכול דיך פן תשבענו והקיאנו תמחר לצאת. דבש מצאת אכול דיך אם אכלת מאכל שרע לבני מעיך אל תאכל אכילה נסה פן תקיא (ב).

תתתתרג. [דף קס"א] הוקר רגלך מבית ריעך פן ישבעך וישנאך (שם שם יז) (א) בחטאות ואשמות ד"א (ג) הוקר רגלך מבית רעך כשיש גנבים בביתו

מבני ביתו פן יאמרו אתה הנגב:

תתתתרד. הוקר רגלך לבית רעך אין כתוב כאן אלא מכית ריעך אם נתן אדם עיצה לחבירו לנרש את אשתו לא יתכן שזה היועץ יקחנה לאשה וכן סחורה אלא אם כן יאמר לו תחילה דע לך אם תגרשנה אקחנה לאשה וכן דע לך אם תעזוב אותה סחורה אני אקנה אותה וכן אם ישאל ראובן לשמעון אקנה אותה סחורה אם ראובן אינו בקי באותה סחורה ושמעון בקי יאמר שמעון דע לך אין לך תקנה לקנותה כי אינך יודע להרוויח בה אל תקנה אותה ואם לא תקנה אני אקנה כי אני בקי בה הכל כדי שלא יחשוד ראובן את שמעון שלא יהא שמעון נותן מכשול לפני ראובן שגורם שמעון שיחשדנו ראובן:

תתתתרה. ראובן ושמעון שהיו חבירים ולא נתן לו עיצה שמעון לראובן לנרש את אשתו ואמר שמעון לראובן כיון שגירשתה אשתך והיא חפצה לבעל אקנה אני ולקחה שמעון (א) לא יתכן לראובן לדבר עם שמעון בפני אשתו כי יהיה דעתו עליה ודעתה עליו ואם ראובן היה רגיל ללכת לבית שמעון לא יתכן לשמעון שיקח גרושת ראובן לכך נאמר הוקר רגלך מבית רעך:

תתתתרו. מפיץ וחרב וחיץ שנון איש ענה ברעהו עד שקר (שם שם יח) הרי הקיש לני דברים על שם (תהלים קב ב ג) ה' הצילה נפשי משפת שקר

(ב) כל"ב וכל"ב לעיל סימן תשל"ז. (ג) מקום חלק ככ"י כשיש ז' טוהם (ג) כעין זה לעיל סימן ס"ח.

תתתתרא. (ב) תגינה י"ג א'. (ג) קדושין ע"א א'. (ג) צ"ל אל ילמד לו שלכסוף. (ד) כונת רבנו כמו שדרשו הפסוק הזה בתגינה ט"ו ב' אבל שם דרשו על בן זומא ולא על אלישע אחר.

תתתתרג. (ב) תגינה ז' א'. (ב) יעוין אבן העזר סימן ק"ט ס"ח מה שתביא בשם תה"ד סימן רמ"ג.

תתתתרה. (ב)

א'. מלשון רמיה ב'. מה יתן לך ומה יוסיף לך לשון רמיה ג'. וכתוב (תהלים קכ ה) נרתי משך שכנתי עם אהלי קרר רבת שכנה לה נפשי עם שונאי שלום הרי ג' (שם ס"ד ב ג ד ה) מפחד אויב תצר חיי תסתירני מסור מרעים מרגשת פעלי און הרי ג' אשר שגנו בחרב לשונם דרכו חצם דבר מר לירות במסתרים תם פתאם ירהו ולא ייראו (שם שם ח) וירם אלהים חץ פתאום היו מכתם ויבשילוהו עלימו לשונם יתנודרו הרי משל לחץ (ירמיה ט א ב) ואעזבה את עמי ואלכח מאתם כי כלם מנאפים עצרת בנדים וידרכו את לשונם קשתם שקר ולא לאמונה גברו בארץ (שם שם ד ה) למדו לשונם דבר שקר העזה נלאו שבתך בתוך מרמה במרמה מאנו דעת אותי כי איך אעשה מפני בת עמי חץ שחוט לשונם מרמה דבר בפיו שלום את רעהו ידבר ובקברו ישים ארכו הרי ג' לשונם וקורא להם קשתם וחץ שחוט לפיכך הקיש לג' מפיץ חרב וחץ שגון וכתוב (איוב ה כ כא) ובמלחמה מירי חרב בשוט לשון תחבא. (שם כ כג כד כה כו) וימטר עלימו בלחמה, יברח מנשק ברזל תחלפהו קשת נחושה שלף ויצא מנוה וברק ממרתרו יהלך עליו אימים כל חשך טמון לצפוניו תאכלהו אש לא נפח הרי דימה שוט לשון לחרב יברח מנשק ברזל זהו מפיץ שמפיץ את העם וכתוב (ד"ה יב ב) נשקי קשת מיימינים ומשמאילים באבנים ובחצים ובקשת שהיה הנשק מפיץ אותם מרחוק יברח מנשק חצים וחניתות הרי ג' ולמה הקיש עד לאותם ג' כלים כנגד (דברים יט טז) על פי שלשה עדים מעלה על כל אחר כאילו מחמיא אף אחרים עמו וכשם (א) שאסור למכור כלי ויון לאויבי ה' שאם ימכור לו יהרגו נפשות כן לא ילמד אדם לעד שקר לטעון שדומה כאילו נתן חרב בידם להרוג ולא ילמדו אדם להשען לטעון וכן לא ילמדו להלחם ולא יקחו אנשי המלחמה במלחמה עמם עד שקר לפי שיפלו במלחמה וכתוב (יהושע ז יא) וגם נחשו וגו' ולא יכלו בני ישראל לקום לפני אויביהם:

תתתתרו. שן רועה ורגל מועדת מכשח בוגד ביום צרה (משלי כה יט) אם יהודים בצרה או שבאים למלחמה והנה אחד בוגד מבטיחם לעזור רגלם מועדת (ישעיה לא ג) וכשל עוזר ונפל עוזר במלחמה ובצרה לא יועיל לו וכתוב (תהלים ג ח) כי הכית את כל איבי לחי שני רשעים שברת זהו שן רועה (איוב כט יז) ואשברה מתלעות עול ומשניו אשליך טרף:

תתתתרה. (ה) מעדה כנגד ביום קרה חמץ על נתר ושר בשירים על לב רע (משלי כה כ): תתתתרט. (ב) [ע"ב] מעשה היה והביא גוי חלוק אמר לגוים שהיה חלוק של ישו הנוצרי ואמר אם אינכם מאמינים תראו מה אעשה השליך החלוק באש ולא נשרף אמרו הגלחים והכומרים ליהודים הרי תדעו כי יש קדושות בחלוק אמר החכם תנו אותו אלי ואני אראה מה יש בו לקח חומץ חזק ובורית וכובס לעיניהם אמר תשליכוהו באש ותנסו והשליכוהו באש ונשרף אמרו לו מה ראית לכבסו אמר להם מפני שהיה משוח בסלמנדרא והוצרכתי לכבס הבגד הרי מקיש שר בשירים לחומץ על נתר כי סיד שנעשה בחומץ בניין חזק וקיים הוא אבל מי שעושה חומר בנתר וחומץ בניין עראי ולא יתקיים והרי מקח טעות מי שעשה תנאי עם בנאי לבנות לו בניין חזק בחומץ ועשה לו בנתר וחומץ אע"פ שמראהו שווין לכן וכן ושר בשירים על לב רע כנון לויים שמשוורים על תורה של רשעים וכתוב (שם כא כז) וזבח רשעים תועבה ואף למשוורר כן וכן חתן וכלה שהם רשעים ולבם רע אסור לשוורר להם לשמחם שנא' (ישעיה ט טז) על כן על בחוריו לא ישמח ה' וכתוב (שם סה יח יט) כי אם שישו ונילו עדי עד וגו' כי הנני בורא את ירושלים גילה ועמה משוש וגלתי בירושלים וששתי בעמי ולא ישמע בה

(ה) חסיד"מ.

תתתתרו. (ה) עבודה זרה מ"ו א' אבל מסיק שם דהאידנא שרי ועיין תוס' שם ד"ה לפרסאי.

עוד קול בני וקול זקנה מתי אתם שישו וגילו כשגלתי וששתי בעמי הצדיקים ולא ברשעים וכן ושר בשירים על לב רע על לב עצב כמו אין זה כי אם רוע לב מי שאומר שירים פסוקים מנגן או כמו פיוטים שהם להקב"ה שהם משוררים לפקח ולשמח לב עצב רע בעיני ה' שנשתמש בעבודת ה' כך חוטא האדם העושה חומר בחומץ ונתר עובר על כל תשחית וכן מערה בגד מי שמסיר בגדים של חמימות בקרה ולובש בגדי משי והשלג מקלקלם עובר על כל תשחית על בגדי המשי שמקלקלם ועל השחתת גופו עובר שיש לו קרירות לכך הוצרך גם המשל:

תתתתרי. למה הוצרכו הנביאים משלים לומר יאמרו בלא משלים (א) אלא מן המשלים באים ללמדינו הרבה דברים בהיקש כגון (משלי כה ב) כבוד אלהים הסתר דבר וכבוד מלכים חקר דבר הקיש כבוד מלכים לכבוד אלהים והקיש חקר דבר להסתר דבר (ב) כדרך ששת שידע באיזה חבורה המלך. כבוד אלהים חסר ויז כבוד שהרי (ג) יפתח בדורו כשמואל בדורו כגון (שמות יג כא) וה' הולך לפנינו יומם וכתוב (מ"א יח מו) ויד ה' היתה אל אליהו וישנם מתניו וירץ לפני אחאב עד בואכה יורעאלה הרי אליהו נביא הולך לפני אחאב ורוכב ושרים הולכים כעבדים הרי אליהו שהוא ירא אלהים מן הדין היה לאחאב ללכת לפני אליהו לכך חסר ויז כבוד ועוד חסר ויז כי בקרבנות לא היו מזבירים שם אלהים אלא שם ה' השם של ד' אותיות שנאמר (שמות כב יט) זובח לאלהים יחרם בלתי לה' לבדו ותרגומו דרבח לטעוות עממיא (ד) מי שיוכר סתם לאלהים בזבחים כאילו לעז זבח אלא צריך בזבח לשם ה' שאין עז נקראת בשמו ולכך לא כתיב אלהין לקדם ה' אלא אלהין לשמא דה' בלחודוהי:

תתתתריא. שמים לרום וארץ לעמק ולב מלכים אין חקר (משלי כה ג) וכתוב (חגי ב ו' 1) אני מרעיש את השמים ואת הארץ והפכתי כסא ממלכות והקיש חקור דבר למלכים כהסתר דבר לכבוד אלהים לפי שאמרו לכבוד אלהים במופלא ממך אל תדרוש ואם תחפזין לדעת כסא ה' תחקור כסא שלמה וכבוד חירום מלך צור ותוכל להבין כסא אלהים חקור דבר שמים לרום וארץ לעומק ולב מלכים אין חקר חקור דבר שמים לרום (א) אסור לשאול מה למעלה מה למטה אלא בעניין שמים וארץ וכי איני יודע ששמים לרום וארץ לעומק אלא (ב) כחכמי ישראל שאין חמה למטה לארץ אלא מקפת לצדי עולם והקיש לב מלכים לשמים לרום וארץ לעומק אם יעלה לשמים שיאו יחשוב כי האלהים בשמים ישפוט ויורינו בעומק הארץ וכתוב (עובדיה א ד) ואם בין כוכבים שים קנך משם אורידך (ישעיה ה יד טו טז) הרחיבה שאול נפשה וישה אדם וישפל איש ועיני נבחים תשפלנה ויגבה ה' צבאות במשפט כתיב (שם יד יב יג יד טו) איך נפלת משמים הילל בן שחר נגדעת [דף קס"ב] לארץ חולש על גוים ואתה אמרת בלבבך השמים אעלה ממעל לכוכבי אל ארים כסאי אעלה על במתי עב אדמה לעליון אך אל שאול תורד אל ירכתי בור זוהו שמים לרום אם לב מלכים ירום לשמים (דניאל ז כה) ומילין לצד עילאה ימלל (תהלים עג ט) שתו

תתתתרי. (ה) בשיר רבה פ"א: אל יהי המשל קל בענין שעי' המשל אתה יכול לעמוד בד"ת. (3) ברכות נ"ח א'. (3) ר"ה כ"ה ב'. (ד) ילקוט ראובני פרשת ויקרא: בזמן שבהמ"ק קיים כל המקריב קרבן וחבחו לשם זר הנקרא אלהים חייב מיתה שנאמר זבחה לאלהים יחרם בלתי לה' לבדו מלמד שצריך להזכיר שמו המיוחד בלבד וע"כ צוה בקרבנות כו' הכל לה' ולא נאמר אלהים, מאי טעמא א"ר אבהו שם זה משותף המלאכים נקראו אלהים בני אדם נקראו אלהים גדולי הדור נקראו אלהים כו' אלא צריך להזכיר שם המיוחד, ובתורת כהנים פרשת ויקרא פרק ב': רבי יוסי אומר כל מקום שנאמר קרבן אמור ביו"ד ה"א שלא ליתן פתחון פה למינין לרדות, ויעוין ספרי דברים פסוקא ש"י: עתידה כנסת ישראל שתאמר לפני הקב"ה רבש"ע הרי שמך קרוי על שם הבעלים אומר לה הריני מעבירי שנא' והסירתי את שם הבעלים ספיה. **תתתתריא.** (ה) חגיגה י"א ב'. (3) פסחים צ"ד ב'.

ספר חסידים

בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ בנחלי רתמים בניהנים והו (דניאל ז יא) ויהיבת ליקרת אשא ועור הקיש שיחשוב לב מלכים אם אין עליו בארץ. האלהים בשמים וכדיני מעלה יהיו דיני מטה האלהים שואל למלאכים שנאמר (מ"א כב ב) מי יפתה את אחאב וכל שכן מלך בשר ודם שאין בלבו לחקור שצריך לשאול ולחקור וכתוב (איוב כח כו) ונס הקרה (שם שם כד) כי הוא לקצות הארץ יביט וכשם שכל צבא השמים משתחווים לו כך צבא מטה למלך וכשבוחרים למלך צריך לבחור במי שיעבור לאלהי השמים שנאמר (ד"ה"א כט כב כג) וימשחו לה' לנגיד ולצדוק לכהן וישב שלמה על כסא ה' שדן דין לאמתיו וכתוב (דניאל ד ז) אילן בנו ארעא (שם שם ח) ורומה ימטא לשמיא וחזותיה לסוף כל ארעא (שם שם יט) ורבותך רבת ומטת וגו' לסוף ארעא היה לך לחשוב שאתה בארץ והרבותך בארץ ורם לבבך לפיכך (שם שם כ) עיר וקריש נחית מן שמיא (שם שם כג) עד די תנדע די שליטן שמיא ואומר (שם ה כג) על מרא שמיא התרוממת וכתוב (שם ד לא) עיני לשמיא נטלת ומנדעי עלי יתוב וכתוב (שם שם לב) וכמצביה עבד בחיל שמיא ודירי ארעא (שם שם שם) וכל דירי ארעא בלא חשיבין (שם שם לד) כען אנא נבוכד נצר משבח ומרומם ומהדר למלך שמיא די כל מעבדותיו קשוש וארחתיה דין ודי מהלכין בנזה יכיל להשפלה: תתתריב. מארי חלמך לשנאך ופשריה לערך (דניאל ד טז) והלא ישראל היו שונאיו אלא (א) כלפי מעלה אמר ולכך כתב מארי (ירמיה ד ז) עלה אריה מסובכו זה נבוכד נצר וכתוב (שם נ טז) אריות הדיחו זה נבוכד נצר וזהו (ב) שונאך ואשר קראו (ג) נ' פעמים עבדי לפי ששיבח נ' פעמים להקביה על ידי דניאל הגניה מישאל ועזריה:

תתתתריג. כבוד אלהים הסתר אין להגיד אלא ליודעים להסתר כלומר צנוע כבוד אלהים הסתר דבר אין לרבר בו בנלוי כבוד אלהים הסתר דבר והלא (א) ארבעה צריכין להודות בעשרה ואין אמר הסתר כבוד אלהים בסתר כגון עשיר שמעשר מעשרותיו בסתר כבוד אלהים חסר וי"ו תיבות ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד הסתר דבר בלחש וכבוד מלכים הקור דבר אם יש עירעור דבר עין אל תשמע לו:

תתתתריד. אם נעשה נס לאדם חייב להודות ואם לבנו גדול בנו יברך (א) ואם (ב) לבנו קטן הוא חייב להודות על בנו:

תתתתרטו. הגו סינים מכסף ויצא לצרף כלי הגו רשע לפני מלך ויכון בצדק כסאו (משלי כה ד ה) הקיש זה לזה כי המלך דומה לכלי שנא' (ירמיה כב כה) העצב נכוה נשון האיש הזה כניהו אם כלי אין חפץ בו מכלל שמלך טוב דומה לכלי נחמד כוס זהב הכל ביד ה' לפיכך משכרת כל הארץ הרי למדנו כשהכלי יקר גם המלכות יקרה וכשהכלי נבזה גם המלכות כן הרי מי שרוצה כלי מסיר סינים מן הכסף כך רשע מבער וצדיק נשאר (תהלים קא ח) לבקרים אצמית כל רשעי ארץ להכרית מעיר ה' פועלי און הרי העושה תנאי לתקן כלי יוציא סינים שבכסף ויכון בכסף כסאו הרי כסאו דומה... המלך מותר לקחת מן העם כסף לכלי תשמישו

(ב) כעין זה לעיל מימן תק"פ.

תתתתריב. (ב) שבועות ל"ה א'. (ג) בראשית רבה פרשה ל"ז: שונא וער להקב"ה ואיזה זה נבוכדנאצר. (ג) ירמיה כ"ה ט', כ"ז ו', מ"ג י', ויעוין מדרש שוחר טוב מזמור י"ח בהערות ר"ש בובער הערה י"א שהביא מכ"י ה' הוספה: נבוכדנאצר לא קרא עצמו עבד והקב"ה קראו עבד שנאמר ביד נבוכדנאצר מלך בבל עבדי.

תתתתריג. (ב) ברכות נ"ד ב'.
תתתתריד. (ב) עיין מ"ש במימן תק"פ.

וכסא וכתיב (דברים יז יח) והיה כשבתו על כסא ממלכתו ולא ישא משרת רשע ולא יבא לפני כסאו רשע (ישעיה לג יז) מלך ביסיו תחזינה עיניך אבל רשע לא יחזה וכתיב (תהלים יז יא) אני בצדק אחזה פניך (דברים יז יט) והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו וכן שכינה על ארון שבו ספר תורה (משלי ח ל) ואהיה (שכונה) אמן אצלו לכך הקישם כבוד אלהים וכבוד מלכים מה שכינה בצניעות בסתר שנא' (ישעיה מה טו) אתה אל מסתתר וכן המלך בסתר ובצניעות:

תתתרתמו. (משלי ג ל לא לב) אל הריב עם אדם חנם אם לא נמלך רעה (שם כג יז יח) אל תקנא באיש חכם ואל תבחר בכל דרכיו כי תועבת ה' נלוז ואת ישירים סודו אל יקנא לך בחמאים כי אם ביראת ה' כל היום כי אם יש אחרית [ע"כ] ותקוהך לא תכרת (שם שם לה) הכוני כל חליתי הלמוני כל ידעתי מתי אקין אוסיף אבקשנו עוד (תהלים לו א) אל תקנא בעושי עולה (משלי כד א ב) להיות אתם כי שר יהנה לבם ועמל שפתיהם תדברנה (שם שם יח יט כ) פן יראה ה' ורע בעיניו והשיב מעליו אפו אל תתחר במריעים אל תקנא ברשעים כי לא תהיה אחרית לרע נר רשעים ידעך הראשון אל תקנא ילמד מן הסמוך אל תאמר כשראובן ושמעון עשו מחלוקת והדין עם ראובן אל תבחר בשמעון שהוא חכם את ראובן ואם אתה רואה שהשעה משחקת לו לשמעון והוא עול והוצרך לומר אל תקנא שתאמר אעזור למי שהשעה משחקת לו. והשני מדבר שאם תראה חרף ומפולפל ומביא ראיות לשקר ואין יודע לשבר את דבריו ואחר שאינו מפולפל כל כך אלא ישרן היה אתה עם הישר ולא עם המעקל כגון עם דוד (א) ולא עם דואן ואחיתופל: השלישי אם תראה שלות רשעים וכל היום שותים ומעקלים משפט בשביל שוחר ושומחים וכתיב (תהלים עג ב) כמעט נטיו רגלי ונני. והרביעי שלא תאמר כשתראה ראובן ושמעון במחלוקת וראובן אויב לך ואתה רואה ששמעון שונא של ראובן עושה שלא כדין לראובן ובידך למחות אל תקנא לומר אם אעזור לראובן אם כן יהיה שמעון לאויבי לך נאמרו ארבעה אל תקנא וילמדו מן הסמוכים לך כתבנו הפסוקים שהם סמוכים להם:

תתתתריז. ראשית חכמה קנה חכמה (משלי ד י) כשנראה לך שום דבר טוב בעיניך ראה שתעשה הענין בחכמה שלא תבטל בסוף שהרי כתי' (דברים כ ח) מי האיש הירא ורך הלבב ילך וישב לביתו ולא ימס את לבב אחיו כלבבו לא יאמר מה חטאתי וכי בירי הרגתי הרי הוא גורם שנופלין ואע"פ שהישועה ביד הקב"ה מצוה לעשות בתחבולות מלחמה כמו שאמר אל יהושע בן נון לארוב לתת מארבים על עי אמר לשמואל קח עגלת בקר ומה היה צריך לה והלא היה בידו להציל כמו שנאמר (ירמיה א ח) כי אתך אני להצילך אלא מכאן שכל דבר שיכול להיות בלא נס שקל לעשות שאין להמריה כלפי מעלה והוא שאמר הכתוב (ישעיה ז יג) המעט מכס הלאות אנשים כי תלאו גם את אלהי לפי שהיה פעמים רבות בקשו לנביא להתפלל לעשות גדולות בעבורם ולא רצו לשמוע ויש אומרים (שם שם יב יג) ויאמר אחו לא אשאל ולא אנסה את ה' ויאמר שמעו בית דוד אחו אמר שמעו נא בית דוד כי ישעיה טרביט דוד (א) כי אמוץ ואמציה אחים הוו ועוד לבית דוד המונעים אות לעבוד לאלהי דמשק ומלחמיר מזבח הנחשת שעשה שלמה אחו אמר המעט מכס הלאות אנשים על עצמו אמר כי אנשים כמו איש דונמת (בראשית לב כט) כי שרית עם אלהים ועם אנשים כי תלאו גם את אלהי אמר הנביא לאחו (ישעיה ז יא) שאל

תתתתרתמו. (ב) סנהדרין ק"ו ב.
תתתתתריז. (ב) מגילה י"ב.

לך אות מעם ה' ואנסה את אלהיך כמו כן ע"ז כמו (מ"א יח כא) אם ה' האלהים
לכו אחרינו ואם הבעל לכו אחרינו אמר לא אנסה כי אלהי הגוים מעורים להם כי תלאו
גם את אלהי איני רוצה להלאותו כי ברור לי שעוזר לעובדיו אמר ישעיה לאחו לכן יתן
הרי במקום הצורך עושה גם כשאינן אלוהות הדבר אלא על ידי גס אבל כשאינן
על ידי דבר אחר אין לעשות הגם ואף במקום שאינן לקיים על ידי גס קל אין
עושין גם גדול כיהושע במעשה העי שאפשר על ידי אורבים לכך הצריכם לאורב וכן
לשמואל איפשר לתקן הדבר בלא גס על ידי ענלת בקר וכתיב (שמות ד יט) ויאמר
ה' אל משה במדן לך שב מצרים כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך למה
נאמר במדן לפי שדבר עמו בסנה וכשבא במדן אמר אנה תלך שמה יהונדל לכך
הוצרך לומר במדן ולא הזכיר לו בסנה כי משאר דברים היה חושש ולא הניד ליתר
חותנו שהקב"ה שולחו למצרים אלא לראות את אחיו הוא הולך אבל ירמיה שהיה
רואה שהיו הורגין את הנביאים ומכין אותו והיה ממאן ללכת לכך אמר לו כי אתך
אני להצילך וכשהרגו את שאר הנביאים כגון אוריה הוא לא נהרג אע"פ שהיו מכין
אותו ומכין אותו ואליהו ברח על נפשו שהיה ירא מאיובל ומאחיהו בנה ולמה לא
חשב כשהוא מדבר דבר אחד אש יורדת מן השמים ואוכלת את השר ואת עבדיו כמו
כן מדבר אל אחיהו ועל כל מבקשי רעתו הרי (ב) אסור לסמוך על הגם (רף קס"ג)
ולבקש על הגם כשאינן אלוהות הדבר בלא גס ואין קשה (ג) מ"י חנינא בן דוסא
כי דומה המעשה למעשה בקשת אליהו ואלישע על שאר הנסים ובעבור קידוש השם
וכן היודע בשם המפורש לעשות אלא אם כן אי אפשר לתקן בשאר דברים ודווקא
במקום קידוש השם כגון (ד) ר' יהושע בסבי דאתונא (ה) ואבישי על דוד ואסור
לעשות אלא אם כן ניסה תחילה בצינעא כדי שלא יתחלל שם שמים על ידו ואמרו
(ו) וראשיתמש בתנא חלף שמשמש בשם המפורש וגם לכתוב שם המפורש אסור פן
יראה מי שאינו הגון (ז) אלא ליחיד שבדור ויש לו זכות אבות שנאמר (תהלים סא ו)
ירושת יראי שמך וצריך שיהא ירא שמים וצדיק וטהרה וקדושה ואם הגון הוא והוא
כעסן אסור להודיע לו עד שיהיו בו כל מידות טובות שמנו חכמים:

תתתתתתת. ויאמר אהוד דבר אלהים לי אליך המלך ויקם מעל הכסא וישלח אהוד
את יד שמאלו ויקח את החרב מעל ירך ימינו ויתקעה בבשנו
(שופטים נ כ כא) וכי לא היה זה חילול השם וגם כפוי טובה אלא אילו אמר בפני
העומדים עליו אין זה חילול השם אבל כשאמר דבר סתר לי אליך בפני העומדים אין
זה חילול השם כיון שלא ידע אדם אחר כמה שאמר לו מכל מקום כפוי טובה הוא
שהוא קם בעבור שהוא רוצה להזכיר את השם הוא קם והוא הורגו ואין יתכן זה ויש
לומר למה היה צריך מלך מואב לשמוע לדעת שם המפורש כי חקר מישראל
שבשביל שלא יקלל איש את חבירו וגם שלא יגדל לכך אין מוכיחין את השם
בכתיבתו והוא מפציר קודם לכן לישראל ומתוך כך אהוד בא ואמר מה שאתה חפץ

(3) שבת ל"ב א'. (4) ברכות ל"ד ב'. (5) בבבא מציעא פ"ח. (6) בבבא מציעא פ"ח. (7) בבבא מציעא פ"ח. (8) בבבא מציעא פ"ח. (9) בבבא מציעא פ"ח. (10) בבבא מציעא פ"ח. (11) בבבא מציעא פ"ח. (12) בבבא מציעא פ"ח. (13) בבבא מציעא פ"ח. (14) בבבא מציעא פ"ח. (15) בבבא מציעא פ"ח. (16) בבבא מציעא פ"ח. (17) בבבא מציעא פ"ח. (18) בבבא מציעא פ"ח. (19) בבבא מציעא פ"ח. (20) בבבא מציעא פ"ח. (21) בבבא מציעא פ"ח. (22) בבבא מציעא פ"ח. (23) בבבא מציעא פ"ח. (24) בבבא מציעא פ"ח. (25) בבבא מציעא פ"ח. (26) בבבא מציעא פ"ח. (27) בבבא מציעא פ"ח. (28) בבבא מציעא פ"ח. (29) בבבא מציעא פ"ח. (30) בבבא מציעא פ"ח. (31) בבבא מציעא פ"ח. (32) בבבא מציעא פ"ח. (33) בבבא מציעא פ"ח. (34) בבבא מציעא פ"ח. (35) בבבא מציעא פ"ח. (36) בבבא מציעא פ"ח. (37) בבבא מציעא פ"ח. (38) בבבא מציעא פ"ח. (39) בבבא מציעא פ"ח. (40) בבבא מציעא פ"ח. (41) בבבא מציעא פ"ח. (42) בבבא מציעא פ"ח. (43) בבבא מציעא פ"ח. (44) בבבא מציעא פ"ח. (45) בבבא מציעא פ"ח. (46) בבבא מציעא פ"ח. (47) בבבא מציעא פ"ח. (48) בבבא מציעא פ"ח. (49) בבבא מציעא פ"ח. (50) בבבא מציעא פ"ח. (51) בבבא מציעא פ"ח. (52) בבבא מציעא פ"ח. (53) בבבא מציעא פ"ח. (54) בבבא מציעא פ"ח. (55) בבבא מציעא פ"ח. (56) בבבא מציעא פ"ח. (57) בבבא מציעא פ"ח. (58) בבבא מציעא פ"ח. (59) בבבא מציעא פ"ח. (60) בבבא מציעא פ"ח. (61) בבבא מציעא פ"ח. (62) בבבא מציעא פ"ח. (63) בבבא מציעא פ"ח. (64) בבבא מציעא פ"ח. (65) בבבא מציעא פ"ח. (66) בבבא מציעא פ"ח. (67) בבבא מציעא פ"ח. (68) בבבא מציעא פ"ח. (69) בבבא מציעא פ"ח. (70) בבבא מציעא פ"ח. (71) בבבא מציעא פ"ח. (72) בבבא מציעא פ"ח. (73) בבבא מציעא פ"ח. (74) בבבא מציעא פ"ח. (75) בבבא מציעא פ"ח. (76) בבבא מציעא פ"ח. (77) בבבא מציעא פ"ח. (78) בבבא מציעא פ"ח. (79) בבבא מציעא פ"ח. (80) בבבא מציעא פ"ח. (81) בבבא מציעא פ"ח. (82) בבבא מציעא פ"ח. (83) בבבא מציעא פ"ח. (84) בבבא מציעא פ"ח. (85) בבבא מציעא פ"ח. (86) בבבא מציעא פ"ח. (87) בבבא מציעא פ"ח. (88) בבבא מציעא פ"ח. (89) בבבא מציעא פ"ח. (90) בבבא מציעא פ"ח. (91) בבבא מציעא פ"ח. (92) בבבא מציעא פ"ח. (93) בבבא מציעא פ"ח. (94) בבבא מציעא פ"ח. (95) בבבא מציעא פ"ח. (96) בבבא מציעא פ"ח. (97) בבבא מציעא פ"ח. (98) בבבא מציעא פ"ח. (99) בבבא מציעא פ"ח. (100) בבבא מציעא פ"ח.

שנגלה לך את השם לכך שבתי עתה כדי להודיע לך וענלון חפץ כדי שיקלל בו את מי שחפץ בו שימיתנו ונס להשביע את ישראל כמו שבלק שכר את בלעם לקלל את ישראל כך ענלון מלך מואב מפציר כדי שיגלו לו את שם המפורש כדי לקלל והבא להורגך השכם והורגו ואשר עמד כנגד השם כדי למחר שיודיענו השם ואעפ"כ אנו לומדים ממנו (א) שצריך לעמוד כנגד המזכיר המדברים בשמועמים את השם: תתתרתיו. מי שיש לו בנים או חתנים או תלמידים ויש לו ספר שמות אל יניח בכיתו פן יעסקו בו בלא ידיעתו ויעשה ננייה שיגנוו במקום שלא ידעו כדי שלא יקחום שמא יעסקו ויענישו והוא נענש שהיה יכול לגנוז ולא ננוס: תתתתרכי. למה אמר משה (דברים ג כה) אראה את הארץ מה יועיל אם לזכותם הרי יהושע שעשה כל מה שצוהו אלא כשבלעם קילל תחילה ואלישע ראה וקילל אם במידת פורענות מועלת ראייה כל שכן לטובה לכך כתב (שם לב מט) עלה וראה ומיד אחר כך (שם לג א) וזאת הברכה:

תתתתרכא. אל יעמוד איש אצל איש שמעניש שאינו מתכוין להעניש אותו אלא אחרים בלעם (במדבר כב מא) וירא משם קצה העם הרי רוח אחת ראה (א) ומחנה של ישראל שלשה פרסאות הם כ"ד אלף אמה לכך נפלו כ"ד אלף איש לכ"ד אלף אמה כי (ב) גברא באמא יתיב שראה רוח אחת (שם שם) ויהי בבקר ויקח בלק את בלעם ויעלהו במות בעל וירא משם קצה העם וכתוב (שם כג ט) כי מראש צורים אראנו ומנבעות אשורנו (שם שם יג) אל מקום אחר אשר תראנו משם אפס קצהו תראה וכלו לא תראה וקבנו לי משם (שם כד ב) וישא בלעם את עיניו וירא את ישראל שוכן לשבטיו (שם שם יז) אראנו ולא עתה אשורנו ולא קרוב (שם שם כ) וירא את עמלק (שם שם כא) וירא את הקניז באילו הפסוקים יש ראיות שראה בלעם את ישראל נעלם ו' כי ראה שאין יכולים להזיקם אלא על ידי זנות ועסק שזנו אל בנות מואב וז' מזבחות כנגד ו'. ד' שעשה אברהם אבינו א' שעשה יצחק וא' יעקב וא' משה ויבן משה מזבח וכשם שמויק ראייה לקללה כך מועלת ראייה לברכה והוה שנאמר (דברים ג כה) אעברה נא ואראה את הארץ הטובה אם יעבור כדי לזכותם אבל ראייה למה אלא משה היה דעתו לברכם וידע משה רבינו שהברכה שולטת ומועלת בראייה לפיכך סמך (שם לב נב) כי מננר תראה את הארץ ושמה לא תבא וזאת הברכה [ע"ב] וכתוב (שם לד ד) הראיתך בעיניך למה ראה אלא כשהצדיק רואה בעיניו ומברך תועיל הברכה (ג) ובלבד שיהא לבו שמח בשעת הברכה: **תתתתרכב.** (במדבר כב מא) ויעלהו במות בעל וירא משם קצה העם א', (שם כג ג) ודבר מה יראני והגרתי לך ב', (שם שם ט) כי מראש צורים אראנו ג', ומנבעות אשורנו ד', (שם שם יג) אל מקום אחר אשר תראנו משם ה', אפס קצהו תראה וכלו לא תראה (שם שם כא) לא הביט און ביעקב אלא אמת ולא ראה עמל בישראל אלא יושר ו', (שם כד ב) וישא בלעם את עיניו וירא את ישראל שוכן לשבטיו ו', (שם שם יז) אראנו ולא עתה אשורנו ולא קרוב (שם שם כ) וירא את עמלק ח', (שם שם כא) וירא את הקניז (שם כב לא) וירא את מלאך. וכנגדם במשה

תתתתרתיו. (ה) סתדרין ס' א'.
תתתתרכא. (ה) ערובין ג'ה ב'. (ג) סוכה ז' ב'. (ג) כ"כ בשבלי הלקט סי' כ"ג: כל מי שעומד לברך ראוי לו שיהא שרוי בשמחה כו' ובמדרכי פ"ג דמגילה: וראוי למברך שיהא שרוי בשמחה וכתב הרשב"א שאינו מוצא סמך לזה בתלמוד ושמו מדרש אגדה הוא. ובתנחומא נשא: אמור להם להכתנים לא מפני שאמרתם להם שתהיו מברכין את ישראל תהיו מברכין אותם באנגריא ובבהלות אלא תהיו מברכין אותם בכוננת הלב כדי שתשלוש הברכה בהם. ובש"ש ק"ב: לא באנגריא אלא בשמחה.

רבינו א' (שם לב מט) עלה אל הר העברים (במדבר כו יב יג) וראה את הארץ אשר נתתי לבני ישראל, ב' וראית אותה ונאספת אל עמך גם אתה, ג' (דברים ג כה כו) אעברה נא ואראה את הארץ הטובה עלה ראש הפסנה ושא עיניך ימה וצפונה תימנה ומזרחה וראה בעיניך, ד' (שם שם כח) והוא ינחיל אותם את הארץ אשר תראה, ה' (שם לב מט) עלה אל הר העברים הזה הר נבו וגוי וראה את ארץ כנען אשר אני נותן לבני ישראל, ו' (שם שם נב) כי מנגד תראה את הארץ, ז' (שם לר א) ויעל משה מערבות מואב אל הר נבו ראש הפסנה ויראהו ה' את כל הארץ, ח' (שם שם ד) הראתיך בעיניך כנגד שהעלהו במות בעל מראש צורים ומנבעות בני מקומות בעל ויקחהו שדה צופים אל ראש הפסנה ויקחהו ראש הפעור הנשקף כנגד ג' עלה אל הר העברים הר נבו וראה עלה ראש הפסנה ושא עיניך עלה אל הר העברים הזה הר נבו וראה אשר בארץ מואב:

תתתרכג. וכנגד (במדבר כד ד) מחזה שדי יהוה מחזה יהוה כנגדם (שם יב ח) ומראה ולא כהירות ותמונת ה' יביש וירא את מלאך כנגד (שמות ג ב) וירא מלאך ה' אליו בלעם בא לקלל ומשה בא לברך לפי שאמר הקב"ה הנה הקסם ראה את ישראל בעין רעה ולכך ביקש משה שיחנהו לעבור ולראות ולברך אולי יש תקוה ואמר לו הקב"ה בלעם לא עבר אלא מן ג' מקומות נבחות כך אתה תראה ותראה אתה בעין טובה וכל מה שהוא עשה עשה אתה דונמתן לישראל להצילן מעין רעה שלו ומכאן כשיש רשע שרואה בעין רעה יש שמזיק ואם רואה את הצדיק את בנו או בתו או ממנו בעין רעה צריך שבאותו עניין יראה צדיק לטובה ויברך אותו העניין שעשה הרשע אם קילל אף יברך הצדיק ואפילו לא קילל אלא דבר בפיו כמה שזמן הנער הזה או ראה בעין רעה בלא דיבור צריך צדיק לברך בראייה וכתוב (דברים כג ו) ולא אבה ה' אלהיך לשמוע אל בלעם (יהושע כד י) ויברך ברוך אתכם ויצל אתכם מידו ואציל אין כתיב כאן אלא ויצל שנאמר (שמות ג יט) הצילנו עליות וראיות של משה רבכם הצילו אתכם ואם צדיק קלל צריך צדיק אחר לברך כמעשה (א) דר' שמעון בן יוחי ור' אלעזר אחד מקלל ואחד מברך אם אחד נתן עינו לרעה לפי שלא היו עוסקין בתורה אחד נותן עינו וזוכר שום מצוה שבידיהם ומברך כך צריך לעשות אתה באותו עניין שכתוב למעלה (בראשית מו כט) ויאסור יוסף מרכבתו זה זכות הטביע רכב פרעה וכי במכילתיה (ב) כשבא אדם ללכת לרבר מצוה ולרכוב יתקן בעצמו ואם אינו בקי לתקן יעמוד שם וימהר ויבטל באותו עניין ובאותה מידה תיקון ומעשה אויביו אדם שעושה המצוה או שחשב אם המעשה קרובה למחשבה שמיד כשבאה לו המחשבה מיד עושה הרי כמו כן הקב"ה עושה רצונו (ישעיה סה כד) טרם יקראו ואני אענה ואם נודע אדם לעשות ומיד עושה כמו כן (שם שם) עוד הם מדברים ואני אשמע ואם אויביו חושבים עליו רעה אם הצדיק כשחשב רעה על האדם או בדבר שבינו לבין קונו לעשות רעה או עבירה או עשו לו צער ומיד העביר על מדותיו ומיד ביטל תאוותו או לידו בא מצוה ומיד עושה כמו כן הקב"ה עושה רצונו מיד ומיד הקב"ה מבטל ומשבית מחשבות אויביו ומעשיהם כפי המהירות וכפי ההמתנה מורדין לאדם מידה במדה:

תתתרכד. [ו' קס"ד] כאשר שבועה ירא (קהלת ט ב) זה יוסף בן יעקב וכי תעלה על דעתך כשמכרו השבטים את יוסף וכי לא היו יריאים מן יודיע לעולים לארץ ישראל להגיד ליעקב שהוא במצרים אלא השבטים

אמרו לו (א) חשבנו לנו שלא תגיד לשום אדם ולא תכתוב כתב ליעקב אם לא היה זה לא היה נמנע יוסף מלשלוח ליעקב שהוא חי לכך חשב אעכב בנימין עמי ויבא יעקב אחריו ולא היה הפך לגלות שהוא יוסף וישתחוה לו יעקב עור אילו היה מודעים שהוא יוסף לא היו באים עוד למצרים ונתכוון שיבא בנימין ויעקב אחריו ולבסוף לא יכול יוסף להתאפק:

תתתתרכה. חלומות סיפר יוסף לאחיו (א) הראשון לא פירש (בראשית לו ד) וישנאו אותו (שם שם ה) ויוסיפו עוד שנא אותו לעומתם (שם מה ה) כי למחיה שלחני אלהים לפניכם (שם שם ז) וישלחני אלהים לפניכם לשום לכם שארית בארץ ולהחיות לכם (שם שם ח) ועתה לא אתם שלחתם אותי הנה כי האלהים הרי ג' שלוחות (שם נ כ) למען עשה כיום הזה להחיות עם רב הרי ג' חיים וגי' (שם שם יז) אנא שא נא פשע אחיך וחטאתם וגו' ועתה שא נא לפשע הרי ג' הרי יוסף שאמר לטובה נעשה לכם ולי הקב"ה שלחני ולא היו צריכים מחילה וכל שכן מי שחושב לעשות רעה ולא נהפך לטובה ואם תאמר מיראה היה שביקשו מחילה אם כן לא היה להם לומר אביך צוה. . . אלא הוצרכו ליפול לפניו כי אמרו מתחילה נפלנו והשתחוינו לך כי היינו סבורים שהייתה מצרי ואילו היינו יודעים שאתה יוסף לא היינו נופלים הנה כבר ידענו ולפי שגרמנו לך שהייתה עבד (שם שם יח) הננו לך לעבדים אתם חשבתם עלי רעה למה הוצרך זה אלא כך אמר אילו לא נעשה לטובה הייתם צריכים מחילה אבל כיון שהאלהים חשבה לטובה לכם ולי הרי ממני אינכם צריכים מחילה אבל מן הקב"ה אתם צריכים מחילה מי שיחשוב רעה אע"פ שלטובה נהפך (שם שם כ) אלהים חשבה לטובה על ידי חלומות:

תתתתרכו. (א) אין דבר שכתוב בתורה שאין יוצא משם צורך לדורות שהרי אנו מברכין על קריאת התורה לפנינו ולאחריה ברוך נותן התורה ואחר כך קורא אפילו פרשה שאין בה מצוה כנון (שם לב ד) וישלח יעקב מלאכים ובפרשה אלופי אדם ונתיב (דברים לב מז) כי לא דבר רק הוא מכס מפרשת אליעזר שמעינן הילכות קבלת האורחין בסבר פנים יפות (ב) והאורה שלא יטריח את בעל הבית שנאמר (בראשית כד נז) ויאמר אליהם אל תאחרו אותי ולומדים אנו שיש להתפלל שיומן הקב"ה אשה חסידה לחסיד ולא יחוש על עושר כי אם שתהא צדקנית ומפני מעשיו הטובים ירבו לו עושרו ואם יתחתן בשביל העושר לבסוף יפול בידם ויקבל שכרו בזה העולם שנהנה ממעשיו הטובים אבל אם לוקח מבנות הטובים וממילא בא לו העושר זהו מעשיו הטובים והקדן קיימת לו לעולם הבא וכן כתיב (ישעיה ג') אמרו צדיק כי טוב זה הקדן כי פרי מעלליו (ג) יאכל לא נאמר אלא יאכלו הוא וזרעו וכל העולם שנאמר (קהלת יב יג) כי זה כל האדם מהנה לכל האדם כדרי' חנינא בן דוסא פרי מעלליו בעולם הזה אברהם אבינו כמה גרים נייר ולא רצה להתחתן

(6) ספר חסידים.

תתתתרכה. (ב) פרד"א פל"ה ילקוט בראשית רמז קמ"ב: אמרו נחלים בינינו. (ב) ר"ל שכתוב בבראשית ל"ז ה': ויחלום יוסף חלום ויגד לאחיו ולא הגיד לנו הכתוב מה היה החלום.

תתתתרכו. (ב) חוכן דברי רבינו המה דברי הרמב"ם שכתב בפירושו למשניות סנהדרין פרק חלק: היסוד השמיני היות התורה מן השמים כו' ואין הפרש בין ובני חם כו' ובין אנבי ה' אלהיך כו'. וכן כתב בפרק ג' לשלישי במורה: אין מעלין ואין מורידין בתורה כו' וכדברים האלה יוצאים מפי הוזהר פרשה בהעלתך: וויי להאי בר נש דאמר דהא אורייתא אתא לאחזאה ספורין בעלמא תיפח רוחיה כו'. ועיין דברי חסיד בסוף הקדמתו לחובת הלבבות: והמשכיל הפסק כי ובסופה ד' ב': אומר לפני דברים של אגדה ומעשים כו'. (3) אורה המטריח בעל הבית מנגנה משלשתן דרך ארץ וזוטא פ"ח. (ג) מדרש שו"ט מזמור ע"ב.

ספר חסידים

עמהם (ד) ונתחתן במשפחתו אע"פ שהיו עובדי ע"ז כי היו צנועות במשפחתו וכן נומלי חסידים כמו רבקה לכך יצאו חסידים מהם לכך לא חשש אברהם בעושר (בראשית כט ט) ורחל באה עם הצאן כמה היו צנועין וצנועה שהיא יפה לכך באה באחרונה וגדולות היו בארם נהרים עיר נחור שהעיר היה שלו ועל שמו נקראת ופרשת וישלח יעקב נכתב להודיע שלא רצה יעקב לסמוך על מה שהבטיחו הקב"ה ואטיבה עמך (ה) כדי שלא למעט מזכותיו ולהודיענו שישכנע אדם אפי' לפני אחיו (ו) (שמות כ יב) כבד את אביך לרבות את אחיך הגדול:

תתתרכז. דע לך כל מה שנכתב במקרא שאין צריכין כנון ערים . . . אלא כנגד הדרשנים שמים (א) שא מים שא לבבך לשמים ושפוך כמים לבך לשמים [ע"כ] (איוב כז ח) אם יעלה לשמים שיאו וראשו לעב יניע כגלגל לנצח יאבד: תתתרכח. ארץ (א) רויץ ברצון בוראך וכתוב (תהלים קיש ט) חשתי ולא התמהמהתי וכתוב (שיר א ד) אחריר נרוצה ולפי שהקדים ראובן ואמר (בראשית מב לו) את שני בני תמית לכך אמר משה (דברים לג ו) יחי ראובן ואל ימת (בראשית מב לו) ואני אשיבנו אליך לכך (דברים לג ו) ויהי מתיו מספר יהודה אמר (בראשית מג ח) ונחיה ולא נמות לכך (דברים לג ו) וואת ליהודה (בראשית יח ז) (ב) ואל הבקר רץ אברהם (ג) והקב"ה רץ לפני בניו שנאמר (שמות יג כא) וה' הולך לפניו יומם ליום רצו להרוג איש בבנו לכך (דברים לג יא) ופעל ידיו תרצה: תתתרכט. למה נכתבו הרבה דברים שאין בהן מצות כנון כל שבט ומספרם כמה פעמים ועיקר המצות אינם כתובים אלא בתורה שבעל פה ובמזמרים מפני שדומה זה הדבר למלך בשר ודם שצוה לעבדיו דברים חמורים אבל דברים קלים כתב להם אמר אילו דברים חמורים מפני שהם חמורים ונוהג לדורות ילמדו עד שידעו מפני שיש בהם דבר ציווי אבל דברים קלים לא יחושו כך תורה שבעל פה מפני שיש בהם ציוויים ילמדו פן יעגשו על כך אבל מניין צבא ושבטים שאין בהם צווי אם לא היו כתובים נשכחים ד"א אין דבר כהם כתוב בתורה שני (שם לב מ) כי לא דבר רק הוא מכס כנון אחירע בן ענן וכי אדם קורא לבנו אחירע אלא על שם המאורע היו קורין כשעושה הקב"ה נס לאדם שצריך לקרוא שם בנו ובנותיו על שם המאורע ויתקיימו וכתוב באברהם (בראשית יז ה) כי אב המון גוים ואליעזר (שמות יח ד) כי אלהי אבי בעורי ולפי שהיה פסל מיכה עם שבט דן לא היה הענין מקבלו וכשהיה רוצה ליכנס לא היה שבט נפתלי מניחו ליכנס (א) כי היו רואין בענין שלא

(ד) בלקח טוב בראשית כ"ד ד': לעולם ידבק אדם בשבטים שחרי אברהם אבינו אמר לאליעזר כי אם אל ארצו ואל מולדתי תלך. (ס) ברכות ד' א' סבר שמא יגרום החטא. שבת ל"ב א' ואת"ל עושין לו גם מנכין לו מזכותיו ויע"ש ק"מ א' מנכו לי מזכותי. (ו) כבוד אה הגדול נלמד מו"ו ואת אמך לא מאת יעוין כתובות ק"ג א'.

תתתרכז. ב"ר פרשה ד': שמים שא מים מעון מים. (ה) שם פ"ה: למה נקרא שמה ארץ שרצה לעשות רצון קונה. ובילקוט משלי רמז תתקמ"ג ארץ שבני אדם רצים עליה. (ג) בבא מציעא פ"ו ב'. (ג) שם איתא: ורוח נסע מאת ה'.

תתתרכט. (ה) בפסיקתא דרב כהנא פסקא זכור דף כ"ד ב': שכמו של דן שפלטו הענין שהיו כולם עובדי ע"ז ויעוין שם הערה קכ"ה ובתנחומא תצא אבל סיום דברי רבינו כי נפתלי אמר לרן חזור בתשובה לא מצאתי מקור לזה רק בספר אמרי גוים שנדפס במקראות גדולות אמשטרם תע"ד פרשה נשא: מקשין העולם למה נקרא נשיא דן אחיעזר בן עמישדי? ומתרצים לפי ששכמו של דן יש בהם פסולת של מיכה שפלטו הענין ובקש דן לנפתלי אחיו שיבקש עליו רחמים שלא יהיה הענין פולטו ואמר לו שיהיה לו אחיעזר בן עמישדי פ"י שיהיה לו אח לעזרה שיהיה עם אל שדי ונפתלי משיבו אחירע בן ענין כלומר אחי שיש בו ע"ז יהיה בתוך הענין, ודברי רבינו שהם בכ"י לא היו לעיני המחבר הנ"ל.

היה מאיר למעלה עננו ונפתלי אומר חזור בתשובה והיה מכתת הפסל ונכנס ואומר נפתלי אחירע בן ענן הוא כלומר הענן מקבלו:

תתתת.ל.ב. (ב) לאחר שמתו הנביאים האחרונים מכאן ואילך לא ניתן לעליונים רשות ולא לתחתונים להרבות פסוק אחד כנון (א) פליגו תרין

מלאכי ברקיע (ב) לא יוסיפו לדבר שום פסוק שאינו במקרא וכן התחתונים כלומר אליהו כל מה שאמר בתנא דבי אליהו הכל מעשרים וארבעה ספרים מפני שלאחר שפסקו הנביאים לא ניתן לכתוב עוד פסוק אחד ולא אות אחת שנאמר (משלי ל ו)

אל תוסף על דבריו לכך עשו מסורת מכ"ד ספרים כך פעמים אותה תיבה בקרייה כי ידעו שאין להוסיף אות אחת ומה שכתוב (דהיב ט כט) הלא הם כתובים על דברי

וגו' החזה (שם שם יג כב) במדרש הנביא ערו אנשי כנסת הגדולה אמרו מה שהוצרכו לדרוש כבר ואין נביא רשאי לחדש דבר אחד על ספרים של כ"ד לא מלאך ולא

אליהו אלא כל מה שעוסקים מלאכים וצדיקים בנן עדן רק בכ"ד ספרים ובתורה שבעל פה: **תתתת.ל.א.** למאן דאמר (א) בן סורר ומורה ועיר הנדחת ונגעי בתים לא היה וכן

(ב) כיצד תלביש אהרן ובניו מה דהוה הוה דרוש וקבל שכר וכן כיוצא בהן למה נכתבו אלא אי אפשר שלא יצא מהן שום מצוה. בן סורר ומורה לומר שלא

יחניף אדם על בנו וכתוב (מ"א א ו) ולא עצבו אביו מיסיו לאמר מדוע ככה עשית וכשארם רואה את בנו יוצא לתרבות רעה יותר טובה היה לו לאבשלום שיהרג בקטנותו ואל

יגרום שעל ידו נהרגו כמה נפשות וכן כל דבר לא נכתב לבטלה שנאמר (דברים לב טז) כי לא דבר רק הוא מכס כי הוא חייכם שנאמר (משלי ח ט) כלם נכוחים למבין:

תתתת.ל.ב. שלשה דנין אותן קודם לעבירה (א) בן סורר ומורה ערים (ב) זוממין ומסור (ג) כדרי' שילא (ד) ודרב כהנא (ה) ומסור שכבר מועד

הוא וכת' (דברים יט יט) לעשות לאחיו וכל הקודם להורגו וזה: **תתתת.ל.ג.** למה לתת למשה ב' לוחות יכתוב בלוח אחת עשרת הדברות מפני

שאילו היה בלוח אחת לא היה דורש (א) סמוכין לא תרצח כנגד אנכי ואם תאמר יעשה עמודים [דף קס"ה] בלוח אחד ה' דברות ובלוח אחר ה' דברות

על זה על זה אז הייתי אומר הם כעמודים של ספר תורה שיש ביריעה אחת הרבה והתחלת שני אחר סוף הראשון לכך ב' לוחות עוד כדי לכתוב חמש דברות של כבוד

השם בשל ימין (ב) כבוד הוא כבוד השם שאם לא יכבד לאב ולאם לא היה יכול האב ללמד תורה ולצוות לעשות רצון שמים (ג) וה' אחרונים לכבוד בשור ודם על שמאל:

תתתת.ל.ד. (א) ר' יהושע בן לוי אמר (דברים ט י) עליהם ועליהם כל ככל דברים (ב) מח"כ.

תתתת.ל.א. (ב) בבא בתרא ע"ה א'. (ג) יעוין מגיד משרים להרב"י פרשת עקב על הפסוק כי בשמחה תצאו וגו': הא איכא למידק אמאי נקיש תרי לישני חד בשמחה וחד בשלום וחו כחד נקט תצאו ובאידך נקט תובלון ותו כי הולך לפניו ה' וגו' אמאי איצטריך תרי טעמי

כו וכפי אשר לפנינו הפסוק הולך לפניו ה' הוא סוף פסוק של כי לא בחפזון תצאו וישעיה נ"ב י"ג והפסוק כי בשמחה תצאו הוא שם ג"ה י"ד. הרי שהמלאך דורש פסוק מרעיתא דנפשית.

תתתת.ל.ב. (ב) סנהדרין ע"ה א'. (ג) יומא ה' א'. (ד) בבא קמא ק"ז א'. (ה) ר"ל ואז חורגין אותו גם אחרי שעבר העבירה כמו שאמרו ע"ז

כו ב': המסורות מורידין ולא מעלין, ויעוין רמב"ם פ"ז מה' חובל. (ב) מבילתא יתרו פ"ח ילקוט יתרו רמז דצ"ט ויעוין ירושלמי שקלים פ"ו ה"א. (ג) בוחר כי תצא: כבוד את אביך ואת אמך אביך זה הקב"ה אמך דא

שכינתא. (א) התוס' תענית ג' א' ד"ה ואלו כתבו; וכן בה' דברות אחרונות מלא תרצח ואילך לא הזכיר הש"י.

תתתת.ל.ד. (ב) ירושלמי פאה פ"ב ה"ו ומענין זה בבלי מגילה י"ט ב',

הדברים מקרא משנה וחלמוד ואגדה ואפילו מה שחלמיד וותיק עתיד להורות לפני רבו כבר נאמר למשה מסיני מה טעם (קהלת א י) יש דבר שיאמר ראה זה חדש הוא ומשיבו חבירו ואומר לו (שם שם) כבר היה לעולמים:

תתתתללה. מה היה משה צריך לומר (שם כו טו) ארור האיש אשר יעשה למה הוצרך לקבל ברכות וארורים, לאחר מות משה יעשה בימיו מי שיעמוד במקום משה ועוד והלא כבר נאמרו כל התוכחות אלא לפי שהיו יראים מן העונש של משה שהרי ענש את קרח ובלעתו הארץ לפיכך גם משה יעניש אותנו אבל אחרי מות משה לא יחושו ואילו היו מקבלין ברכות וקללות בימי משה אחר כך יהיו אומרים בעל כרחינו קבלנו כי היו מחפחים ממשה פן יענישנו ולא היה בלבנו לקבל לכך אמר להם לקבל בהר נריוס ובהר עיבל קללות וברכות כדי שאחרי מותו שלא יהיו יראים ממנו כי לא יעניש אחרי מותו ויהיה במצות:

תתתתרלו. אין בארון רק שני לוחות אבנים אין בדביר רק ארון הקדש (מ"א ח ט) הרי לא השרה שכינתו על שום כלי רק על ארון הקדש לומר שאין שכינה שורה אלא על מקיימי תורה ולמה על עשרת הדברות לפי שהיצר מתאוה עליהם לעבוד אנכי ה' אלהיך כלומר תעשה שאנכי ה' אלהיך שתעבוד לי וכן הוא אומר (בראשית כח כא) והיה ה' לי לאלהים כלומר אקריב לו קרבות וזה קשה לו לאדם לבא לרגל וכתוב (שמות לר כג) את פני הארון ה' אלהי ישראל לא יהיה לך יצר לעבוד ע"ז לא תשאין מאמינים לו לאדם יש לו יצר לישבע שיאמינו לו זכור את יום השבת מי שיש לו מלאכה מרובה קשה לעזוב מלאכתו ואזהרותיו מרובין כבד את אביך ואת אמך קשה (א) כ"י טרפון (ב) ור' ישמעאל לא תרצח מי שיש לו אויב או ירא פן יעיד עליו רעהו והורנו יצרו מתנבך עליו אם לא ידע מי עשהו לא תענה בשביל להציל אוהבו או להמית אויבו לא תחמוד יצרו מתנבך עליו, ושכינה על "דברות לומר אין שכינה שורה אלא על המתנבך על יצרו וארון לפני ולפנים לומר שצריך להיות צנוע שלא יצא לחוץ כמו שאין נכנס לפנים אלא אחת בשנה וכמו שיש שני כרובים המסמכים על התורה כך צריכין שנים שנים בהן שנאמר (מלאכי ג טו) אז נברו יראי ה' איש אל רעהו:

תתתתרלו. תאומי צבייה (שיר ד ה) מכאן ששתי ענלות במדבר הולכות יחדיו לכך אל תתמה שבמסכת שבת (א) מונה ששתי ענלות היו זה אצל זה וכל ענלה ה' אמות אורך וה' רוחב כמדת המזבח וכן (ר"ב ו יג) כי עשה שלמה כיור נחשת ויתנהו בתוך העזרה חמש אמות אורכו וחמש אמות רחבו ואמות שלש קומתו כי סמך למזבח כיור ולא אמר מי נשאו אלא בני קהת נשאוהו ובכלל המזבח הוא וסמך ענלות לחנוכת המזבח לכך אמר חמש אמות אורך הענלה וחמש אמות רוחב כמו מזבח ששה ענלות וכל ענלה חמש אמות כנגד (תהלים יט) תורת עדות סקודי מצות יראת בכל אחר ה' תיבות:

תתתתרלה. תורת ה' תמימה כי (א) הדורות היו הולכים הלך וחסור שהראשונים לבם כאולם והאחרונים מתמעטים והולכים לבם. פירושו תורת ה' תמימה אני נרמתי שהיא תמימה כי על כל דבר שהיו שואלים היה דוד שולח בכל ישיבות חכמים עד שלא נשארה ספיקה בידו כי היה רוצה לדעת כל דבר וכל דיקדוקו

תתתתרלו. (ה) קדושין ל"א ב. (ז) ירושלמי פאה פ"א ה"א.

תתתתרלו. (ב) צ"ט א' יעו"ש ברש"י ותוס'.

תתתתרלה. (ב) ערובין נ"ג א'.

אמר רוד אני עשיתי עדות ה' נאמנה שהייתי עושה שהיא נאמנה הקב"ה אמר (דברים לב לט) ראו עתה כי אני אני הוא. וכן כל מצוה מה שעם אמרה תורה כך וזהו [ע"כ] שנאמר (תהלים קיט טז) טוב טעם ודעת למדני ועשיתי לפקודי ה' שיהיו ישרים כי בכל ישראל שלחתי אותה שאילה העמוקה תחשבו כשתבואו להגל ויהיו כל ישראל כאן שתשיבו לי דעתכם שלא אחבייש לפני כל ישראל עוסקים לדעת כדי שלא להורות שקר כדי שלא יהא עון עליהם שנאמר (דברים א יג) ואשימם בראשיכם (ב) ואשמם כתיב שהאשם תלוי בראשים של ישראל לפיכך היו מפללים לישראל כל פיקורים שצריך למניין זה אומר כך וצריך להביא ראיות עמוקות להכריע וזהו שנאמר (תהלים קיט קכח) כל פקודי כל ישרתי וכשהייתי מביא ראיות ברורות שמח לבי ענאי (משלי כג טז) ותעלוזנה כליותי שפתיך מישרים ונני כך כשצדיקים מביאים ראיות ליושר היה לבו שמח והייתי גורם מצות ה' ברה כי היו באים ברנל בפני הכל שמתביישין בדבר אלא אם כן ברור ומבורר שלא יקשו לו מאירת עינים כל דבר סתום טעם זה אומר כך נראה לי וזה אומר כך נראה לי כגון (ג) אבנר שהקשה לו דואג עד שנתעלמה ממנו הלכה על רות המואביה לכך אמר מאירת עינים וזהו סמך מן התורה כמו (תהלים קיט קל) פתח דברך יאיר ההלכה כשמוציאין סמך מן התורה מבין פתאים שלא ידע אבנר להשיב עד שיתרא הישמעאלי הביא ראייה מבית דינו של שמואל איש דרכו לקדם. ועסקתי לעשות יראת ה' מהורה כמו (שמות כד י') וכעצם השמים למחר שלא הייתי מניח חכמים להרע ומפולסלין לשבת ברין כדי שיהיו משפטי ה' אמת צדקו יחדיו כל היושבים לדון כולם יחדיו לבם להוציא דין לאמתו עומדת לעד כמו (ישעיה א כה) ואצרוף כבור סיניך ואסירה כל בדיליך ואשיבה (כל) שופטיך כבראשונה כמו רוד בימיו (תהלים קיט צו) לכל תכלה ראיתי קץ לא הנחתי מצוה מסופקת אמרתי עלו למניין ותנמרו ואם אלה חולקין על אלה רחבה מצותך מאד הרחבתי מצותך מאד שלא הנחתי חכם שלא שלחתי לו תודיעני דעתך וקבלה שלך וראייה שלך ופעמים משיבת נפש כמו מעשה (ד) שבדק בן זכאי בעוקצי תאנים וכמו (ה) שאמר לו שצען בן שטח הרגת דם נקי משיבת נפש (ו) בעוד שמוציאין אותו להריגה מביא לו זכות ומשיבין אותו וכגון (תהלים נא טז) אלמדה פושעים דרכיך וחטאים אליך ישובו (מלאכי ב ו) ורבים השיב מעון שכבר נגזרה וחזרו בתשובה וחיו כשתורה נכתבה כל דקדוקיה מחכימת פתי שלא ידע לדקדק אמר אני מעיד שכך ראיתי לאותו צדיק וכך אמר לי ואין לי לפרש ומעיד היה על אותו צדיק. מהו צדקו יחדיו כשפולסלין חכמים יחדיו שאין עירעור ומחלוקת בדבר (תהלים יט יא) הנחמדים מזהב ומסו רב כי היה מכבד תלמידי חכמים מן העשירים שיש להם זהב וסו רב כדי שיעסקו בחורה (ז) שנאמר (שם טז ד) ואת יראי ה' יכבד ומתוקים מרבש וגופת צופים כי היה רוד מקבלם על שולחנו ואוכלים עם רוד שנאמר (שם קא ו) עיני בנאמני ארץ לשבת עמדי הלך בדרך חמים הוא ישרתני (שם כג כז) יאכלו עניים וישבעו (שם שם ל) אכלו וישתחוו כל דשני ארץ (ח) ומפי בושח אוכל על שלחנו ומתוקים (תהלים נה טז) אשר יחדיו נמתיק סוד גם עבדך נזהר בהם במשפטם בשמדם עקב רב בני אדם אצלי אם יראו שום דבר יאמרו לכך אני עושה סייג כמותר לי דבר אחר גם עבדך נזהר בהם בחכמים לכבדם והם מזהירים אותי שאמרתי להם תזהירוני (שם קמא ה) יהלמני צדיק חסד נזהר בהם (שם לו כה) ולא

(ג) מדרש דברים פרשה א'. (ד) יבמות ע"ז ב'. (ה) סנהדרין מ"א א'. (ו) מכות ה' ב'.
(ז) סנהדרין מ"ב ב'. (ח) בילקוט תהלים רמז תרס"ה: ואת יראי ה' יכבד זה דוד. (ט) ש"ב ט' ז'.

ספר חסידים

ראיתי צדיק נעזב כי הייתי מכין פרנסתם שניאות שאין הלב יכול להבין אל תענישני כמו על (ט) שכרתי כסף מעיל (י) ושואמתי (ש"א כו יט) אם ה' הסיתך בי (יא) ושואמתי (תהלים קיט גר) וזמירות היו לי חקיק אל תגלגל על ידי הנה אני נהדר בכל מה שאוכל ומנסתרות אם יעשו בני אדם כמו עכן אל תענישני עליהם וגם מזידים כגון דואג ואחיתופל חשוד עבדך שלא יסתרו דברים שישרתי בפלפולים ואל ימשלו בי שלא יהא ראש ישיבה ונשיא וכתוב (שמות כג ב) ולא תענה על ריב (יב) לא תענה על רב (משלי כו יא) ואשיבה חורפי דבר שאנצחם בהלכה (תהלים קיט מג) ואל תצל מפי דבר אמת: תתתרתל. [דף קס"ו] למה סמך (שם נ) מזמור לאסף מציון מכלל יופי בכ"ד משמרות לזיה בני (א) אסף לראש התפילה לתפילה וזה בן אסף לראש ואז אסף חרפתי (ב) שבני קהת במדבר ובני אסף קורם עתה ולכך הקדים אסף ומזמורי אסף לאחר (שם עכ כ) כלו תפילות דוד בן ישי כי מזמורי אסף על הגליות ועל יוסף (שם פ ב) רועה ישראל האזינה נהג כצאן יוסף (שם פא ו) עדות ביהוסף לפני אפרים . . . מזכיר מחורבן הבית או אסף מוכיח את ישראל ולמה לקח את (שם נ א) מזמור לאסף אל אלהים ה' דבר ויקרא ארץ (ג) ולמה סילקו מזמורי אסף לפי שאסף מוכיח במזמוריו את הרעים ואמר (שם שם טו יז) ולרשע אמר אלהים מה לך לספר חוקי ואתה שנאת מוסר ועם מנאפים חלקך וסמך לו (שם נא ב) כאשר בא אל בת שבע (שם נ כ) תשב באחך תדבר ולא דבר כנגד דוד אלא כנגד דואג והביריו שבמזמן היו פוסלין את דוד ודוד עשה תשובה והם לא עשו תשובה:

תתתרתם. במקום שיאמר אל באזהרה הוא לשון בקשה לכך בכל נא כתובים אזהרות לשון אל. תדע שהרי לא יאמר לא נא אלא אל נא כמפיים ומבקש אל בנותי כי לא יתכן בכתובים לא כי לא יתכן לשון אני מצוה שלא תעשה בכתובים כי כבר קידמוהו רבנן משה רבינו אם כן מאי אהני שלמה לא באו כתובים אלא לפרש ולא להוסיף כי אין נביא רשאי לחדש דבר מעתה אלא על סתומות לגלות שסתם כמו שמפרש בגמרא המשנה ולא יאמר לשעבר אל דברתם הרי אל לשון בקשה ובמקום שאין מפורש בתורה כגון (משלי כג כ) אל תהי בסוכאי יין שיאמר אדם שכבר גדול הוא ויצא מכלל סורר ומורה עלי לא דברה תורה לכך אל תהי אתה גורם לבן סורר ומורה ועוד לבסוף תהיה אחריהך בסורר ומורה וכגון (משלי כב כב) אל תגוול דל כי יש לבעל דין לומר משה אמר לכל אדם כי (א) משה לא דיבר כנגד עונשין של שמים אם יאמר חילוק בין עשיר שגול עני ובין עני שגול עשיר יאמר עשיר הגולן הפקרתי שלי הריני עני ויאמר הגולן הרי הנגול עשיר הואיל דלא פסיקא לא כתב משה עונש שמים ולכך אמר אל תגוול דל כי דל הוא אפי' פחות משה פרוטה יעלה פרוטה לכמה פרושות ועשיר אם אתה חייב לדל תפרע לו מהרה שהרי ירויח בשלו שום. דבר ומה שהיה יכול להרויח כאילו אתה נוולו (שם שם כג) וקבע את קובעיהם נפש וכתוב (ש"ב יב ה ו) כי בן מות האיש ואת הכבשה ישלם ארבעתים כיון שהטעם בשביל שלא ימתין במצרים ושיהא מצוי לישורף אם יאמר אני אוכל ממנו נא ובשל מבושל במים ולא אעכב לכך אמר (שמות יב ט) אל תאכלו ממנו נא ובשל מבושל

(ט) שמואל א' כ"ד ובילקוט שם רמז קל"ג ד"ה ויכרות. (י) שם כ"ז ובילקוט שם רמז קל"ז: א"ל הקב"ה מסית קרית לי כו'. (יא) סוטה ל"ה. (יב) סנהדרין ל"ז.
תתתרתל. (ב) נחמיה י"א וי"ז וצ"ל לראש התחלה ועיניו רש"י. (ג) ר"ל שבמדבר זכה קהת להיות נושא הארון אף שגרשון היה הבכור ויעיניו כמדבר רבת פ"ז וכן אסף בן קרח ראש למשוררים. (ג) ר"ל המתחילים ממזמור ע"ג והלאה.
תתתרתם. (ב) מדרש שו"ש מזמור ע"ב.

שמה יהא עולה מן האש קודם זמנו והרי עדיין צריך איחור ולא יבא לאוכלו וגם אם מבושל המרק יותיר או יאחר ולא ישרף לכך אמר אל תאכלו ממנו נא (ויקרא יט ד) אל תפנו אל האילים שאין בהם ממש ויאמר למה לא אפנה כיון שאני יודע שאין בו ממש (משלי ה ח) הרחק וגו' פתח ביתה (שמות טו כט) אל יצא איש ממקומו כיון שעל ידי מחיצות שעומדים שלא לרעת אדם מותר הייתי אומר מותר לכך מזהיר אל פן והשמר במקום יצר הרע.

תתתתרמא. צפורים לשון נקבה ולא שיהא נקבה כי אפילו לזכר קורא לשון נקבה (תהלים קב ח) כצפור בורד שהוא בורח מפני הנץ וירא לחזור (א) לשון זכר אשר לא נופח הלפיד.

תתתתרמב. במדבר לא ירדה אש מן השמים שלא היה שם שער השמים ועוד בלילה עמוד האש היה מאיר להם אבל בימי שלמה בית המקדש במקום שער השמים ירדה אש והיה אש בלילה בבית עולמים וכל בני ישראל רואים. . . כסני לא ראו תמונה במשכן לא ראו פרצוף (א) אלא זוהר. . . כשם שאהרן ואלעזר ואיתמר קיבלו והוליכו וורקו פסחיהן וחגיגותיהם בערב פסח ב' כיתות איך שחטום ואיך הכניסום כל כך בהמות כחצר אהל מועד הרבה בהמות כל זה היה ע"י נס (ב) כך אכלו במילואים בשר הרבה ומה שלא נימנו מניסים שנעשו מפני שלא מנה אלא מה שהיה לדורות.

תתתתרמג. (ע"ב) ישראל (א) יצאו ביום ט"ו מרעמסס ולא יצאו ממצרים עד ליל ט"ז והראייה שאמר במשנה תורה (דברים טז א) הוציאך ה' אלהיך ממצרים לילה ואין לומר לילה מוסב על ועשית פסח אלא ממש הוציאם לילה והלא כתיב (שמות יב כב) ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר אלא בעצם היום הזה יצאו מרעמסס והוא שנאמר (במדבר לג ג) ויסעו מרעמסס בחדש הראשון למה אמר ב' פעמים חדש הראשון אלא בט"ו יצאו מרעמסס וקבעם משה בבקעה אחת לראות אם יצאו כולם ואם עכבו אחר מלצאת לא היו יוצאים ואמר להם משה אל תצאו בט"ו מרעמסס אלא בט"ז הביאם כולם אל פרעה במקום שמקברים מצרים את מתיהם כי אמרו ישראל לא נצא עד שיתן לנו פרעה רשות ובאו לעיני כל מצרים בט"ו (שם שם ד) ומצרים מקברים מתיהם אמרו ישראל אתם גרמתם שמתו אילו הנחתם אותנו לצאת לא היו מתים והוא (שם שם ג) לעיני כל מצרים ובאו בו ביום כולם אף בני יוסף שהיו בתחפתם באו לרעמסס בט"ו והכינו עצמם בט"ו ויסעו מרעמסס בחדש הראשון כלל שהםסעות בט"ו בחדש נסיעה ראשונה ממחרת הפסח בנסיעת כולם ובליל ט"ז יצאו כולם מרעמסס בחדש הראשון והו' בליל ט"ז והוא (שם שם) ממחרת הפסח בט"ו נטלו רשות. ד"א בחדש הראשון בט"ו יצאו מרעמסס אבל לחדש הראשון ממחרת הפסח שהוא ט"ז יצאו ביד רמה לעיני כל מצרים ומצרים מקברים וטורדים היו כדי שלא יאמרו תחזיר לי מה שהשאלתי לך ועוד כדי שלא ימנעו ערב רב מלצאת. ד"א ויסעו ערב רב בחדש הראשון קודם כדי שלא תמנעום מצרים מלצאת אבל ממחרת הפסח יצאו בני ישראל לעיני כל מצרים ולא ערב רב:

תתתתרמא. (ה) מקום חלק ואולי צ"ל וכן אש הוא לשון נקבה (כמו כי תצא אש) ובכ"ז מצינו תאכלהו אש לא נופח (איב כ כ"ו) ואולי נופח הלפיד ר"ל כי נופח קאי על הלפיד.

תתתתרמב. (ה) ר"ל כי קרן אור פני משה. (ג) באדר"ג פל"ה: ולא פוגלו הכהנים בקדשים מעולם וכוסוף הגר"א: ולא אירע נותר מעולם ולפי זה היה הנס שיכלו לאכול הכל ויעיין פסחים כ"ז א': כל ימיו לא נמצא נותר במקדש והוא לכאורה שלא כחוספת הגר"א ויש לעיין בזה.

תתתתרמג. (ה) ברכות מ' א' ויעו"ש.

תתתתרמד. בויקחו לי תרומה דבר מאותן שבאו מנרבה בואתה תצוה דבר מאותו שלא נתנו ישראל אלא הנשיאים שנאמ' (שמות לה כז) והנשיאים הביאו את אבני השוהם הבושם והשמן ולפי שצריך להאריך בשמן המשחה מי שיעשה כן ונכרת לכך איחרו אבל כהנים נבחרו מהר סיני שנאמר (שם יט כד) ועלית אתה ואהרן עמך (שם שם כב) וגם הכהנים הנגשים אל ה' יתקדשו הוא אשר דבר (ויקרא י ג) בקרבי אקדש וראייה גדולה שלא באו מנרבה אלא דברים . . . שהרי עד ועצי ששים לא פירש לצורך מה באו אבל מעצי ששים ואילך מפרש כל דבר למה בא שמן בשמים קטרת שאומר שמן למאור מפרש לצורך מה בא למאור בשמים לשמן המשחה ולקטרת הסמים . . . בפקודי ישראל כת' (במדבר א א) במדבר סיני וכן בפקודי לוי (שם ג יד) במדבר סיני וזהו לאחר מתן תורה אבל ככהנים כתיב (שם שם א) בהר סיני ולא נאמר במדבר סיני כי במדבר סיני במשכן בהר סיני ממש בהר קודם שנעשה המשכן נבחרו:

תתתתרמה. כתיב (קהלת ו יב) בצל החכמה בצל הכסף מתי לחכמה דורשים כשיש לה כסף הרי למלך אסר כסף וזהב שלא ירבה אבל לכהן גדול כת' (ויקרא כא י) והכהן הגדול מאחיו (א) גדלוהו משל אחיו לפי שכל ההוראות יוצאין מפיו לכך גדלוהו מאחיו בממון לפי שחכמת המסכן בווייה אם לא יהיה כהן גדול עשיר בממון לא היה דבריו נשמעין (ב) אבל מלך שיש לו יותר מכדי אפסניא שלו . . . אבל כהן כיון שעל פיו כל הקרבנות וכל עניין המקדש היה צריך עושר שאם לא ימצא כהנים ולוים כמו שברחו מירושלים כשלא נתנו מנחותם ושיהיה לו עושר ישכור מי יפשיט ומי יביא מים וכל צורך המקדש והעזרה אבל המלך אם ישאר לו כסף וזהב ירום לבבו אבל כשהיו עניים ישראל וגם המלך אין לו הולך ונלחם עם ישראל על הגוים כמו שאמ' (ג) פשטו ידיכם בגדוד מלחמות ה' אבל כשהוא עשיר וישראל אומרים כמה נתפרנס ירום לבבו ולא יהיה חושש ועוד יסמוך על עושרו ולא ישים על לבו [דף קס"ז] עוני ישר' ועוד כתיב (הושע ב י) וכסף הרביתי לה וזהב עשו לבעל ועוד יאהב שוחר: **תתתתרמו.** (א) אמ' ר' יהודה בן בתירה התורה כספו ואתה מגללו וכל מי שיאמר שאהרן נצטרע עתיד ליתן את הדין ולמה לא נצטרע אהרן מפני שלא יאמרו בעון העגל שעשה להודיע שנמחל לו על עון העגל (ב) אליבא דר' עקיבא (במדבר יב יג) אל נא רפא נא לאהרן רפא נא למרים:

תתתתרמוז. כתיב (דברים ט ה) לא בצדקתך וגו' כי ברשעת הגוים האלה ה' אלהיך וכתוב (שמות כג ל) מעט מעט אנרגשו מפניך (דברים ז כב) לא תוכל כלותם מהר פן תרבה עליך חית השדה וכי אין טוב שיהיו חיות רעות בארץ מאשר יהיו שמה האויבים (ויקרא כו ו) והשבתי חיה רעה מן הארץ ובין האומות כתיב (דברים ט ה) ברשעת הגוים האלה ה' אלהיך מורישם מפניך אבל חיה אם אין לה זכות אין לה עונות אם יהרגו מאה חיות מאה אחרים אינם יראים אבל כנענים לא יכרתו להם ברית ולא תחונם אמתי אשלח בהם ותדיר יברחו ולא יקרבו ליישוב ארץ ישראל אבל פרות ביער וחזירים איך יחטבו עצים מן היער ועוד לנסות בהם הניחם ואם לא יחטאו ישראל תדיר ינצחם ישראל ובלא מלחמה יברחו וישבו ישראל במקומם:

תתתתרמח. כתיב (שם כ טז) לא תחיה כל נשמה (שם שם יו) כי החרם תחרימם וגו' למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות כתועבותם

תתתתרמה. (ה) הוריות ט א'. (ז) סנהדרין כ"א ב'. (ג) ברכות ד' א'.
תתתתרמוז. (ה) שבת צ"ז א'. (ז) שם שם.

אשר עשו לאלהיהם אם כן למה לא יחיה בניהם ובנותיהם קטנים מאד שעדיין לא למדו אם כן אם יהיה מתיר היו עושים כמו אנשי הצבא שהחיו כל נקיבה וזכרים קטנים ואמרו זכרים קטנים ונקבות קטנות שלא החמיאו את ישרי' למה נמיתם וכיון שהקטנים וקטנות צריכים לאמותם נחיים ועוד נשים שכבר יש להם בעל למה נמית מסתמא לא הפקירו את עצמם לעבירה ולכך למה נמיתם והקטנים מאד כיון שעצריכם לאמותם לא נמית את אמותם כי לא יוכלו לגדל את בניהם ואת בנותיהם ואמר להם משה (במדבר לא טו) החייתם כל נקבה אפילו הגדולות והבעולות . . . הייתם מחיים רק אמותם של קטנים לבדם לגדל הקטנים הייתי אומר אחר שיגדלו תמיתו הנשים ועתה תהרגו גדולות . . . ומי יגדל הקטנות מאד יכולין לגדל על ידי חלב בהמה או שפחות המניקות או נשי גרי תושבים או אותן קטנות היו הורגין אבל קטנות מאד אם אחם חפצים תהרגום ונתרצו. וזכרים קטנים ממיתים כרי שלא ינקמו נקמת אבותיהם לפיכך (דברים כ יג) והכיתה את כל זכורה לפי חרב הרי יהודים!) שהיו בדרך ופגעו בהם ליסמים ועמדו על היהודים והיהודים הרגום ויש שם גוים ויראים שמא יגידו לבניהם ולקרוביהם וינקמו מהם אף על פי שיאמרו הגוים לא נגיד אין להאמין לגוים שנאמר (תהלים קמד ח) אשר פיהם דבר שוא וכן מצינו בדרך (ש"א כו יא) לא יחיה איש ואשה פן יגידו לפלשתים:

תתתתרמט. (י) יהודים וגוים שעשו תנאי ביניהם לעמוד אלה לאלה והנה עוזרים בכל לב הגוים ליהודים כן יעשה היהודים לגוים ואשר כתוב (ויקרא יט טז) לא תעמוד על דם רעך כיון שמתעבר על ריב לא לו אפילו ישראל לא יעזור לו לשקר וכן גוי וישראל שעשו תנאי יחד ולא דחקו הגוים את ישראל יאמר ישראל אם לצורך יתגרו בנו אז נהיה עמכם לעזרה ואם שלא לצורך מתגרים אל יעזרום וכן ישראל לישראל ראובן שרוצה להרוג את הגוי ואותו גוי אינו רוצה להרוג את ראובן יתחבר שמעון עם הגוי . . .

תתתתרנ. (א) ומעמים אין איש אתי ואדרבם סופי תיבות מנשים לפי שראה שלא יתנייר מהם לא איש ולא אשה ואין בהם תועלת כל מי שהוא מהם יבא לידי רע וקילקול כל רע מעמלק וקודם שנלחמים אומה באומה רואה הקב"ה אם ראוי מהם [ע"ב] איש שיעצא ממנו זרע טוב אותו יצילו ואשר נוצל נבוכד נצר בימי סנחריב וכתוב (ירמיה נא ט) רפאנו את בבל ולא נרפאתה (א) שלא יצא נר ממנו מפני שעתיד לגדל ולהטיב לדניאל חנניה מישאל ועוריה ולירמיהו וזהו (איוב לו ג) אשא דעי למרחוק ולפעלי אתן צדק:

תתתתרנא. תחלה בפסוקא (א) מה להשיב לרשע (ב) ואחר כך שאינו יודע לשאול (ג) ואחר כך תם (ד) ואחר כך חכם לפי שמעלין בקדש ולא מורידין וחכם יותר מתם חכם הזכיר השם ואחר מהם לא הזכיר השם לכך לא קראוהו צדיק אלא תם אבל חכם הזכיר את השם רשע כנגד הפסח. שאינו יודע לשאול על המצות תם על בכור והחכם במשנה תורה על כולם אבל חכמים (ה) תפשו ב' מעלות ב' גרועות חכם כנגד רשע תם כנגד שאינו יודע לשאול:

תתתתרנב. אמרו רבותינו (א) זכות אבות תמה עד ואיש לא יצילנה מידי כי יש

(ב) תתתת"ב. (ג) תתתת"ג. (ד) תתתת"ד.

תתתתרנ. ילקוט ירמיה רמז של"ד.
(ב) שמות י"ב כ"ו. (ג) שם י"ג ח'. (ד) שם י"ג ו"ד. (ד) דברים ו' כ'.
(ה) מכליתא בא מס' דפסחא פ"ח ירושלמי פרק ערבי פסחים ה"ד.

תתתתרנב. (ב) שבת נ"ה א' ובמדרש רבה ויקרא פל"ו: עד עתה זכות אבות קיימת כו' ובילקוט

אומרים כגון שאם כבר דיי להם לאבות העולם בשכרם הרבה הרי הניחו לזרעם הונות עד מור כדאית ליה ומור כדאית ליה ואילו היה עושה לזרעם טוב אחר כך בזכותם נמצא פגום ומחסר בזכות האבות שהרי היה להם לאבות לאכול בעולם הזה ולא נהנו מפרי זכותם אלא מעט והשאירו פרי זכותם לזרעם למור כדאית ליה ולמור כדאית ליה ואילו היה נותן טובה לאחר אותו זמן היה פגום מקרן של זכויותיהם של אבות העולם שמוצנע להם לעולם הבא ומה שאמר הפייט גם קרן גם פרי לא מלאו ספק פירוש אילו היינו אוכלין קרן זכויות של אבות כמו שאכלנו הפרי או צדקות אבותינו האחרים ולא אבות העולם כי לא יתכן שיפגום וחסר בקרן של זכויות של אבות העולם:

תתתתרנג. ויאכל וישת ויקם וילך ויבן עשו את הבכורה (בראשית כה לד) וכי לעולם היה לו לשבת שם לאכול ולשתות כל אדם לאחר אכילה ושתייה (א) קם והולך ד' אמות אלא אמ' לו יעקב למה קניתי ממך הבכורה מפני שאתה הולך לשוט בעולם לנאוף ולהרוג עדיין. תפוש מידות אבותיך לישב אוהלים ואעזוב לך הבכורה ויקם וילך אל מעשיו הרעים וכל מי שהיה אז בכור הוא היה אפוסרופא בבית וכל צרכי הבית עליו (ב) ואחיו מכבדין אותו כמו את האב וכשראה יעקב שעשו רע אמר מוטב שאקנה את הבכורה שאם יכנס עשו לעשות את צרכי הבית יפור ממון אבינו ללצים ולרעים כמוהו ויאמר הוא נותן לטובים לכך איכנס בצרכי בית אבי (ג) ואין הקרבנות ראויין על ידו מכאן (ד) מי שבוזה מצוה כגון שקושר ספר תורה או תקע בשופר או חזן קורא ואין הקהל יכולין לדחותו כי הוא אלם או קרובו אלמים יכול איש טוב לרמותו ולקנות ממנו אותה מצוה כדי שלא יעשה המצוה המבזה את המצוה:

תתתתרנגד. ויבן עשו הבכורה לאחר שאכל ושחה אמר לו יעקב תפוש דרכי אבותיך ואחזור כי מקניין הבכורה כיון שלבסוף תהיה נחלת אברהם יצחק ויעקב למה אטרח לאחר (כשאדם) נמר מלאכה גדולה צריכה ברכה (א) שהרי לאחר שבא הקב"ה את עולמו ברכו שר העולם שנא' (תהלים קד לא) ישמח ה' במעשיו וכן כשכילו מלאכת המשכן (שמות לט מנ) ויברך אותם משה וכן עשה דוד ושלמה וכן חזקיה וכן אמ' (דברים כ ו) אשר נטע כרם ולא חיללו שלא ברכוהו וכן (שם שם ז) ארש אשה ולא לקחה שעדיין לא היתה ברכת נישואין ומשה בירך את ישראל ויברך אותם משה (ב) שתשרה שכינה במשכן ואם תאמר ולמה הוצרכו לברכתו והלא כבר הבטיחו (שמות כה ח) ושכנתי אלא שהיה ירא שמא יגרום החטא ושמא משה או בצלאל לא כיון לתקן כמו שנצטוו ועוד אע"פ שעל פי הדיבור נצטווה דוד לעשות ברכו ארונה היבוס:

תתתתרנגה. (א) אמר ר' אבא בר כהנא ברא הקב"ה את אברהם באמצע דורות כדי שייסבול דורות שלפניו ודורות שלאחריו מלמד שהצדיקים מהנים את הדורות שלפניהם ושלאחריהם שהרי [דף קס"ח] אמר (נחמיה ט ז) אתה הוא

(b) מסכ"ד.

שיר רמז תקפ"ו: משגיח מן החלונות בזכות אבות ובבלי ראש השנה י"א א': מדלג על ההרים בזכות אבות.

תתתתרנג. (b) שבת מ"א א' בבא מציעא קי"ג ב'. (3) כתובות ק"א א' ויעו"ש. (ג) זבחים קי"ב ב': עד שלא הוקם המשכן היו חבמות מותרות ועבודה בבכורות וכן פירש רש"י בבראשית כ"ה ל"א. ורבינו בחיי שם כתב: מעלת שררה וכבוד אחרי מות האב שיהיה הוא במקום האב לנהוג שררה על יתר אחיו והם יכבדוהו כאביהם. (ד) עיין שו"ע א"ח סי' נ"ג סכ"ב.

תתתתרנגד. (b) חולין ס א'. (3) ספרי פנחס פיסקא קמ"ג ועיין ילקוט בלק רמז תש"ע. **תתתתרנגה.** (b) בראשית רבה פ"ד.

ה' האלהים אשר בחרת באברהם אצל מעשה בראשית לומר שהיה לו לבראות אברהם מיד אחר תולדות השמים והארץ והוא שנאמר (בראשית ב ד) אלה תולדות השמים והארץ (ב) בהבראם באברהם ואף העליונים שהרי סמכו אצל וצבא השמים לך משתחווים מלמד שהיה אברהם ראוי להיות מן העליונים והיה אברהם כפי ככל סתרי מעשה בראשית (ג) ועשה ספר יצירה והיה חוזה בכוכבים והיה יודע לכוין כשהעליונים היו משתחווים היה הוא משתחוה (ד) לפי שנברא העולם בזכות אברהם (ה) ונברא העולם בה' לכן נוסף ה' באברהם (ישעיה נז א) והצדיק אבר ואין איש שם על לב תחילת הפסוק וסופו צדיק לומר שהכל עליונים ותחתונים דורות שלפניו ושלאחריו כאברהם:

תתתתרגנו. (ב) מה ברכה ברכם משה כשכלו המלאכה ברכם בברכת כהנים (במדבר ז א) ויהי ביום כלות משה (א) כלת כתיב כי אף הכלה צריכה ברכה⁽³⁾ כך. ב"ף משרת כמו כאשר (יג) משרת אותך כ"ף ב"ף ששוקלים במאונים זכיות ושכרם ועבירות ופורענות השוה לעבירה והוא (דניאל ה כז) תקלתא במאונאי והשתכחת חסיר כאותו עניין שאדם מתלוצץ יתלוצצו עליו מעשה באחד שהיה מתלוצץ באחד שראה הבית והעלייה כאחד ונולדו בניו כך. כ"ף למיד למיד גבוה כי יצר הרע מתגרה בתלמידיו חכמים יותר מכולם לכן מ"ם סמך אצל למיד לומר מה מים מכבין את האש אף תלמוד תורה מכבה את היצר לכן אצל י' ח' מ' כי ודוקא יצר של זכות לכן ז' אצל ח' מ' ואצל ח' י' כי להיות כפוף כמו י' וימעט יצרו בתלמוד של תורה ויכבה יצרו במים ויצר נקרא אש שנאמר (הושע ז ו) בקר הוא בוער כאש להבה וס' מ' אצל נ' מ' נרין וכתוב (משלי כט כא) אחריתו יהיה מנון (ב) מ' נ' ס' ע' מיניס"ע מים הסמים עיני הדגים כשהמים סמיכתא ורפש ושיט כך העבירה האדם:

תתתתרגנו. צ"ן ד' ראשים יש ל"ב אותיות של ב' צרק צרק צ' תשעים ד' ערכים נותנים צ' שקלים באיש שהם צ"ן חצאי שקלים שיש לו כופר נפשו בחצי שקל כדכתיב בפסח מצרים פסח אחד לבי בני אדם כדכתיב (שמות יב ד) ולקח הוא ושכנו הקרב אל ביתו במכסת נפשות ובמסכת מנחות (א) אומר האומר כבש עלי נותן סלע נמצא מאחר שסלע שהוא שקל נותן במקום כבש ואנו מוצאים ששני בני אדם יוצאים בפסח אחד שעתה יבא לאחד מחצית השקל ודומה למחצית השקל בשקל הקדש מה התם (שם ל יב) לא יהיה בהם גנף בפקד אותם הכא נמי בתתם מחצית השקל (שם יב כג) לא יתן המשחית לבא אל בתיכם לנגוף ובכור חייב חמש שקלים דהוא י' חלקים יותר ממחצית השקל לשהוא בכור ושעמא משום דראויין היו בכורי מצרים ללקות על כל מכה ומכה מ' מכות כדכתיב בתחילה בבא אל פרעה בשליחות הקב"ה אמר לו (שם י ד) אם מאן אתה לשלח את עמי (שם ד כג) הנה אנכי הורג את בנך בכורך ועתה יתנו בכורות מחצית השקל כנגד כל מכה ומכה שהן י' שהן ה' שקלים ל' מכות משום דמלאך אין מבחין בין בכורי פרעה לבכורי ישראל כדכתיב ולא יתן המשחית לבא אל בתיכם לנגוף:

(ב) תמכ"ה. (ג) מ"ב. (ד) כעין זה לגיל סי' ע"ז וק"י תתתתרגנו.

(ג) שם פ"ב זוהר שמיני דף ל"ח. (ג) הכוזרי מאמר ד' פכ"ה מיחס ג"כ את ספר היצירה לאברהם אבינו וכ"כ ר"מ בוטרייל בפירושו לספר יצירה ור"י דלטש בהקדמתו להזוהר כתב: מי התיר ל' עקיבא לכתוב ספר יצירה וקראתו משנה כז והפירוש על ספר יצירה המיוחס לר"ם גאון מיחסתו ג"כ לאברהם אבינו. (ד) בראשית רבה פ"ב. (ה) מנחות כ"ט.

תתתתרגנו. (ב) תנחומא נשא סי' כ"ח זוהר נשא קמ"ח א' ועייין מנחת שי. (ג) עיין נדרים נ"ד ב' נ"ן סמך עיינא כו'.

תתתתרגנו. (ב) ק"ז ב'.

תתתת.רס.ט. (א) איזהו שפיר מרוקם אבא שאול אומר תחילת בריתו מראשו שתי עיניו כשני טיפין של זכוב פיו מתוח כשעורה ונוייתו כעדשה שני חוטמין כשני טיפין של זכוב תחוד ידים ורגלים אין לו ועל זה מפור' בקבלה (איוב י' י) הלא כחלב תתיכני וכנבינה תקפיאני לכך עצם כשעורה מטמא ומחיה כעדשה: תתתת.רס.א. (א) שאול באחת ולא עלתה לו דור בשתים ועלתה לו וכי משוא פנים יש בדבר אלא אמשול לך משל למה הדבר דומה לליסטים שהיה מקפה ומלטסם את הבריות צוה המלך שיתפשטו הליסטים ומסיתיו אמר המלך לכפרי אחד אשימך לראש על מנת שתקיף לו כל סביב היער עם אנשיך ותפשטו אותם והליסטים והזוהר שלא יברח מהם כמו שעשה יהוא לעובדי הבעל ואם יברח אחד מהם נפשך תחת נפשו כמו שאמר הנביא לאחאב (מ"א כ מב) כה אמר ה' יען שלחת

(ב) מסכ"צ.

(א) תמכ"ץ.

תתתרתנת. (ב) שבת י"ש ב'. (ג) ברכות ו"ח א'. (ג) הלשון הזה מצינו באותיות דר' עקיבא אות ש"ן. (ד) סנהדרין ל"ח א' ובאדר"פ פ"ד: בשלשה דברים אדם משינה מחברו בקול במראה בדעת ובאדר"א: בקול בנעימה ובמראה. (ה) כבא קמא ל"ז ב'. (ו) חגיגה ד' א'. (ז) כבא קמא ל"ז א'. (ח) כל המדקדקים מונים חמש תנועות ובנקוד האשורי (ש) תנועות כמ"ש במבוא לר"ש מינסקער ויעיין כחרי מאמר ב' סי' פ': שבע מילים יעייין חקוני זוהר תקון ע'. (ט) חפרון יש כאן ולכן אי אפשר להבין ויעייין פסחים צ"ד א' תוס' ד"ה כל.

תתתרתנא. (א) כבא בתרא ע"ה א'. (ב) נדה כ"ה א'.

תתתרתס. (א) יומא כ"ב ב'.

תתתתרסד. (א) רבי ירמיה בעי קומי ר' ועירא היתה נישלת בדוקני דלמה (ב) ר' יוחנן ור' אבא בר כהנא ור' לוי הוו יתבין והוה ר' ועירא מקנשר לאילן דאגרתא וצוה לן סיפרי קסמי אמר ר' אבא בר כהנא למה את מקנשר לן שאל ואנן מניבין לך אמר ליה מהו דין דכתיב (תהלים עו יא) כי חמת אדם תודך שארית חיות תחנור אמ"ל כי חמת אדם תודך בעולם הזה שארית חיות תחנור בעולם הבא אמ"ל או נימר חמת אדם תודך בעולם הבא שארית חמות תחנור בעולם הזה א"ר לוי לכשתעורר חמתך על הגוים הצדיקים רואים מה אתה עושה להם והם מודים לשמך א"ר ועירא הא הפוכה מהפכה לא שמעיניה מיניה כלום ירמיה בני אול צור צור דוקניה דהוא טב מכולם ולמה היה מקנשר לבעלי אגרה ולמה היה צווח להון סיפרי קסמי כי הוה עסקין בעומק ההלכה באותה השעה שואלים להם אנדות וזהו שאל ואנן מניבין לך כך שנה ר' המעשה קודם לתלמוד (ג) נמנו בעליית בית ארים בלזו התלמוד קודם למעשה וכו' :

תתתתרסה. (א) לא ישוך אדם מן הפרסה ויחזירנה (ב) על השולחן (ג) מפני סכנת נפשות (ד) לא ישחה אדם מן הכוס ויתננו לחבירו (ה) מפני שאין דעת הבריות שוות (ו) אחד משמש את השנים הרי זה לא אוכל עמהם עד שיתנו לו רשות (ז) לא יאמר חבר לעם הארץ הא לך כבר זה והולך לפלוני חבר שאין משלחין טהרות ביד עם הארץ. חבר שאמ' לו עם הארץ הא לך כבר זה והולך לפלוני עם הארץ לא יתן שאין מוסרין טהרות לעם הארץ. עם הארץ שאמר לחבר תן לי כבר זה ואוכלנו יין זה ואשתנו לא יתן לו שאין מאכילין טהרות לעם הארץ. היה נודר מן הכבר אמר תן לי כבר זה ואוכלנו [אבטיח שניקר אמ' לו תן לי ואוכלנו] יין שנתגלה אמ' לו תן לי ואשתנו לא יתן לו שאין מאכילין לאדם דבר האסור לו כיוצא בו לא יושיש כוס יין לגזיר ואבר מן החי לבני נח שאין מאכילין לאדם דבר האסור לו ועל כולם אין מברכין עליהם ואין מומנין עליהם (ח) ואין עונין אחריהם אמן ואין נשאלין לעם הארץ על טהרותיו ולא יאמר לו צא אכול צא ושרוף אלא אומרים אם כזה שאלת טמא ואם כזה שאלת טהור (ט) עם הארץ שהיה משמש בחנותו של חבר [ע"ב] אע"פ שחבר יוצא ונכנס מותר אין הושש שמא יחליף היה הוא נאמן ואשתו אינה נאמנת לוקחין הימנו ואין מתארחין אצלו אף ע"פ שאמרו הרי הוא כשרי עם נחש בכפיפה אחת אשתו נאמנת והוא אינו נאמן מתארחין אצלו ואין לוקחין הימנו הוא אינו נאמן אחד מכניו נאמן אחד מעבדיו ומשפחתו נאמן לוקחין ואוכלין [על פיהן ועושין לו ואוכל] בשביעית. ובטהרות אינו רשאי לעשות בן (י) גבאי קופה ביום טוב לא היו גובין ומכריזין בדרך שגובין ומכריזין בחול אבל גובין בצנע' בתוך חיקן ומחלקין על כל שכונה ושכונה (יא) כל העיר מוכרין בשר שחושה שאינו מתוקן לקח [ואינו יודע איזה מהם לקח] הרי זה אסור כל העיר מוכרין בשר שחושה ואחד מוכר בשר נבילה ולקח ואינו יודע מאיזה מהן לקח הרי זה אסור כל העיר מוכרין יין טהור ואחד מוכר יין טמא ואינו יודע מאיזה מהן לקח אסור במה דברים אמורים בשלקח ואינו יודע מאיזה לקח אבל בלוקח מן השוק הולכין אחר הרוב :

תתתתרסו. (א) כתיב (יואל ב יז) בין האולם ולמזבח יבנו הכהנים משרתי ה' כשהוא

תתתתרסד. (ה) ירושלמי מעשרות פ"ג. (ז) לפנינו : זעירי ור' אבא בר כהנא ור' לוי. (ז) ירושלמי חגיגה פ"א ה"ז ובבבלי קדושין מ' ב' בעליית בית נתזה בלזו. **תתתתרסה.** (ה) תוספתא פ"ה בברכות מסכת דרך ארץ פ"ש. (ז) לפנינו לתוך הקערה. (ז) כן הוא בתוספתא אבל ברא"ר : לפי שאין כל הדעות שוות. (ז) גס ז"ש. (ה) כן הוא בתוספתא ובדא"ר : מפני סכנת נפשות ויעוין תמיד כ"ז ב'. (י) ברכות מ"ה א' ובתוספתא שם פ"ה ה"א אבל שם איתא : כי כשמשמש שנים אין צריך נתינת רשות רק כשמשמש שלשה ועיין אורח סי' ק"ע סכ"א. (י) תוספתא דמאי פ"ב. (ח) עיין תשב"ץ טור שלישי סי' כ"ט. (ט) תוספתא דמאי פ"ג. (י) שם שם. (יא) שם פ"ד.

תתתתרסו. (ה) יעוין זבחים כ' א'.

אומר כהנים למה אמר משרתי וכי אינו יודע שהם משרתי אלא למעוטי בעל מוס ושאינו רחוק ידים ורגלים ופרועי ראש שאין נכנסין בין האולם ולמזבח:

תתתתת. (שמות יא יב) ויבא אהרן וכל זקני ישראל לאכל לחם עם חתן משה לפני האלהים (א) ומשה היה משמש (שם שם יג) ויהי ממחרת וישב משה לשפוט את העם אבל ביום שאכל לא רצה להורות לכך (ב) רב לא היה מורה מיומא טבא לחברא וכתוב (ירמיה כא יב) בית דוד וגו' דינו לבקר משפט ולמה ביטל משה מלשבת בדין והיה משמש ולא עסק בתורה בדין הוא למד מאברהם כדכתיב (בראשית יח ז) ואל הבקר רץ אברהם ויקח בן בקר רך וטוב וכתוב (שם שם ח) והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו וכי לא היה לו מוטב לעסוק בתורה אלא לפי שהיו בתוך האכילה בעלי תריסין וזקנים שעומק הדין תלוי בהן אמר משה לישראל כשבאו אליו לשפוט (ג) אין דין יחיד אלא אחד שנא' (איוב כג יג) והוא באחד מי ישיבנו והוא לרבות דין מומחה לרבים ומשה אע"פ שמומחה לרבים היה אמר אם אשב בדין יאמרו אותן שאחייב אילו היו זקנים עמך היו מזכין אותנו אמר מוטב שאמתין ואענה את הדין ועוד שהיה נותן משלו את הסעודה ואמר משה אם אני לא אשמש שלוחי לא יתנו כל הצורך בסעודה והם יחשבו (משלי כג ו) אל תלחום את לחם רע עין ולא יאכלו כל צרכם וגם הם כשיאכלו את אחרים יאמרו כשם שהיה משה צר עין כך אנהנו ועוד לשמוע דברי תורה וברכת המזון שידברו על השלחן וכן אברהם משלו הוציא אמר שמא השליח יקח כחוש וקטן ויהיו סבורין שאני צר עין לכך עסק בעצמו והוא עומד עליהם להראות להם שבסבר פנים הוא נותן להם וכן עשה (ד) רבן גמליאל לחכמים אי אפשר שלא ידברו שם דברי תורה (בראשית יח ד) יקח נא מעט מים ולמה לא אמר הוא בעצמו אקח נא מעט מים ורחצו רגליכם לפי שאסור לגנוב דעת הבריות כי ידע אברהם שלא היו מניחין לו לקחת בעצמו המים לרחוק רגליהם וגם לא יתכן למלאכים שהיו מניחים אותו לקחת בעצמו המים אע"פ שזכות גדול לו אבל כתיב (שם שם ה) ואקחה פת לחם לפי (ה) שבעל הבית בוצע (שם שם ז) ויתן אל הנער וימהר לעשות אותו אע"פ שמצוה לאדם לעשות אותו בעצמו (ו) מצוה להנך תלמידו או בנו שיעשו והוא יעשה מצוה אחרת באותה שעה ועוד כי ראה שאותם האנשים ממהרים לצאת אמר אברהם הנער זריו ממני מוטב לי לתת לנער שהוא בקי לצלותו ולעשות ממני מכאן אדם שמתקן מצות והוא זקן אם בא זריו ממנו שיתן לו לתקן וכן כל דבר מצוה למהר לעשותה לא יאמר יותר מצוה שאעשנה לא כן הואיל ויש שם זריו ימהר לעשותה או שבקי לעשות מצוה כהלכתה (ז) ובני בתירה נהגו נשיאות להילל לפי שהנשיא יאמר מה טוב בעיניו ואם היו הם נשיאים היה ירא שנאמר (שמות כג ב) ולא תענה על ריב (ח) לא תענה על רב:

תתתתת. (בראשית ו ג) לא ידון רוחי באדם לעולם בשנים הוא בשר היה צועק רבון העולמים תנקום נקמתי מאיש חמסים שהחמסני על חנם אמר הקב"ה לא ידון רוחי באדם כלומר לא אנקום את נקמתו למה בשנים הוא בשר שנים הוא בשר כשם שהחמסים אותו כך הוא חומס אחרים ואותם גם הם (b) מק"מ.

תתתתת. (ב) מבילתא יתרוכח תרגם יב"ע. (ג) ביצה ד' ב' ולפינו: לא מוקי אמורא עלויה מיומא טבא כו'. (נ) אבות פ"ד מ"ט. (ד) מבילתא יתרו וספרי עקב פיסקא ל"ח ובבלי קדושין ל"ח ב'. (ה) ברכות מ"ח א'. (ו) בראשית רבה פמ"ח. (ז) פסחים ס"ו א'. (ח) מנהדרין ל"ה.

ספר חסידים

מבקשים נקמה ממנו כדכתיב (שם שם יג) כי מלאה הארץ חמס מפניהם הנחמס חומס [דף ק"ע] ולא ישים אל לבו והלא אני בקשתי נקמה על החומסים אותי כך הוא יבקש נקמה ממני והיה לו לחשוב גם הוא בשר אדם כמוני ואינו בשר בהמה אלו היה אחר נחמס ולא היה חומס והיה אומר לא אנקום נקמתי וגם לא אחמוס איש אשר לא חמסני או הייתי נוקם וגם לענין עריות זה לוקח אשת זה ומבקש נקמה אשר נאף את אשתו וגם הוא נואף אשת אחר והיו ימיו ק"ב שנה ואניחם לעשות כמו שהתחילו לעשות ולא אנקום וזהו לא ידון רוחי לא אפנה לנקום ואחר כך אמר זה. . . . והיו כבר ימיו מאה ועשרים שנה שהנהיגו לעשות כך לכך גזרות של כליה באות זה מבקש נקמה על זה וזה מבקש נקמה הוא חוטא באחרים ומבקשים נקמה עליו ואין ננקמים וגזרה מכלתן ופעמים בלא נזרה נעשה נקמה כי יודע הקב"ה שהיה משתמד (א) ופעמים בני אדם שונאים זה את זה בהנם לפי שלאחר הימים יהיה ריב ומצה בין זרעם ולכך למפרע מולו של זה בשנאה עם זה וקצת דבק בלב האבות ואם שלא משום אהבתו של זה את זה אחר מסייע לחבירו להיות לו עזר כנגד הטובים כמדון ומואב נגד ישראל ואין נפרעים בימיו ממנו יתגלגל הדבר שבימי זרעם יפול זה ביד זה ופעמים אהבים זה את זה כי אחר ימים זרעם זה עם זה יתחתנו (ב) ומולם ידע וריח האהבה דביקה בלב של האבות:

תתתתרטט. (ט) כתיב (משלי ג ז) אל תהי חכם בעיניך ירא ה' וסור מרע אל תאמר אם אעשה אותו זכות יכול לבא לתקלה שלי לכך לא אעשה אותו וכן לא יאמר אם לא אעשה אותו דבר שאינו הגון לא יהיה תקנתי שהרי יואב ואביתר חשבו אם לא יעזרו לאדוניה לא יהא תקנתם ונכשלו:

תתתתרתע. כתיב (תהלים כה יב) מי (ג) זה האיש ירא ה' יורנו בדרך יבחר (קהלת ט ד) כי מי אשר יחבר אל כל החיים יש בטחון יחבר קרינן יבחר כתיב: כיון שאמרו (א) לשלישי לא תנשא או לרביעי מור כדאית ליה ומור כדאית ליה ואם עבר ונשא אשה שבעליה מתו הרי עתיד ליתן את הדין שנאמר (בראשית ט ה) ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש והוא המית את עצמו וכן יש דברים שאמרו רבותינו (ב) למה בניו של אדם מתים (ירמיה ב ל) לשוא הכיתי את בניכם מוסר לא לקחו אכלה חרבכם וכו' הרי תלמיד חכם היודע זה ועובר עליו הרי עתיד ליתן את הדין שגם מיתה לבניו ומה שאמרו (ג) הקובר את בניו מוחלין לו עונותיו שמקיים את הדברים שבנים מתים עליהם ולא מי שעובר עליהם (ד) ואמרו אש"ה חינוך ובי"ת סימן:

תתתתרתעא. (ז) אשה לשלישי או לרביעי לא תנשא אם מתו בעליה זה אחר זה לאחר שבאו עליה (א) ומתו בלא בנים או מיד לאחר בעליה כמו ער ואונן שלא עכבו אצל תמר. ותינוק שזלזל את הראשון ואת השני ואת השלישי ומתו ואם מל את הרביעי ומת הרי עתיד ליתן את הדין ועל שקבר את הראשונים כפרת עונותיו שלא ידע להזהר ועל הרביעי יקבל עונש שגם מיתה לו. וכיוצא בו בית אם בנה בית חדש או נכנס בבית מחדש ומתו בו שלש זה אחר זה (ב) תקמ"ח וכו' לעיל סימן תתתתנ"ד. (ג) ספ"י תקמ"ז. (ד) ספ"ח.

תתתתרטח. (ב) בקרושין ע"א ב' אם ראית שני בני אדם שמתגרין זה בזה שמץ פסול יש באחד מהם ואין מניחין אותם לידבק אחד בחברו. (ג) מגילה ג' א': מוליד חזי. (ב) יבמות ס"ד א'. (ג) שבת ל"ב ב'. (ד) ברכות ה' ב'. (ז) חולין צ"ה ב' ועיין פרש"י.

תתתתרתעא. (ב) דין זה לא הביאו הפוסקים דרוקא אם מת בלא בנים. והתרומת הדשן סימן ר"א הביא דברי רבנו ולא העיר על זה.

הרי אם יעכב יותר בבית הרי זה מתחייב בנפשות שיאבדו מכאן ולהבא וכן עיר שאדם דר בה ומתו בה בניו ואין מתקיימין בה הרי זה נענש על שגורם מיתה לבניו ואל יאמר אדם אילו היה במקום אחר כמו כן היו מתים מקום היוזקא שאני כי היתה עיר בארץ⁶ הנריים שבאו יהודים והסירו בתייהם מאותו מקום שהיו שם ובנו במקום אחר והיו מתים כמעט שמתו כולם והיו מתענים ולא הועיל עד שפעם אחת יצא שליח ציבור ממקומו ופגע בחיל גדול וראה את השר שלהם רוכב על ארי ומתג בפי הארי ואותו מתג היה נחש ארוך מיד ידע הזקן שהיו שדים ונתן להם שלום והתוירו לו ואמר לו לך לאותה העיר ואמור להם ליהודים שילכו מאותו מקום כי אני וחילי הנדול עושים שם מחול וקודם לכן רצו להזיק לאותו זקן וצוה השר שלא יזיקו לו ואמר לך ליהודים ואמור להם שיצאו משם ואם לא יצאו מאותו מקום אמית את כולם אמר האיש הזקן הוא שליח ציבור אני ירא פן יזיקו לי החיל שלך אמר השר לאחר מן העומדים לפניו ללכת עמו עד אותה העיר שלא יזיקו לו השדים ובא הזקן ההוא והניד לבני העיר מה שאמר לו שר השדים וגם הוא מיד יצא [ע"ב] מן העיר הרי אע"פ שעשו תעניות לא הועיל להיות שם עד שיצאו משם וכן מצינו בירמיה (טו א ב ג ד) ויהי דבר ה' אלי לאמר לא תקח לך אשה ולא יהיו לך בנים ובנות במקום הזה כי כה אמר ה' על הבנים ועל הבנות הילודים במקום הזה ועל אמותם הילודות אותם ועל אבותם המולידים אותם בארץ הזאת ממותי תחלוואים ימותו ולמה לא אמר ירמיה לפניו רבנו של עולם למה לא תעמוד לי זכותי להגן עלי ועל ילדיי ואקח אשה יראת ה' הרי למדנו כשננו על המקום אפילו צדקת הצדיק לא יציל את בנו כשננו על המקום וכתוב בפרשת יחזקאל (יד יג) ארץ כי תחטא לי למעל מעל (שם שם בא) אף כי ארבעת שפטי הרעים הרב ורעב וחיה רעה ודבר שלחתי אל ירושלים להכרית ממנה אדם ובהמה וכתוב (שם שם טו) שלשת האנשים האלה בתוכה חי אני נאם ה' אלהים אם בנים ואם בנות יצילו המה לבדם ינצלו וכו' עד (שם שם כ) ונח ודניאל ואיוב בתוכה חי אני נאם ה' אלהים אם בן אם בת יצילו הרי למדנו שכשננו על המקום ההוא שאסור לקחת שם אשה ולהוליד שם אלא יצא משם והיאך ידע הניירה כשרואה שהיושבים בה והטובים אין בניהם קיימים או שאין נשאר לו בן אלא בנות וגם יש זה לדקדק שמא קורא שמם אחר שם איש שננו עליו שלא יתקיים מי שנקרא על שמו כמו שנאמר (ישעיה יד כב) והכרתי לבבל שם ושאר לכך כתבתי זה בסדר השמות ואחר שיראה השמות שלא יועילו לו או ידע כי ננו שלא יהיה לשם והרי מתחייב בנפשות הנאכדים שם ועל זה נאמר (קהלת ט ב) מקרה אחד לצדיק ולרשע לשוב ולטהור ולטמא ולזבח וגו' כל צדקות וטובות לא יועילו להציל את ילדיו אלא אם כן יצא משם ולא בקרוב מקום אלא למדינה אחרת ואם אי אפשר למקום רחוק ילך לעיר אחרת ולא יתענה ולא יתפלל אלא שיוציאהו הקב"ה את בניו משם דשנים ורעננים וישימהו במקום שיצליח בבנים ובכל דבר:

תתתתרעב. וכיוצא בבנים כן יש גבי עושר ועניות ולכל דבר ואילמלא תפילת אברהם אבינו לא היה לוש ובנותיו נצולים שנאמר (בראשית

יט כט) ויהי בשחת אלהים את ערי הכנר ויזכור אלהים את אברהם וישלח את לוש וגו' כי מי אשר יחבר אל כל החיים יש בטחון (א) כמו שאמרנו באותו מקום חיים ושם חיות ולכן אמר לך לך מארצך וגו' יבחר כתיב יחבר קרינן יבחר כתיב

(b) ע"כ צ"י טע"ח.

תתתתרעב. (b) ירושלמי ברכות פ"ט ילקוט קהלת רמז תתקפ"ט: שכל זמן שאדם חי יש

תתתתרעד.ט) (א) האוכל תרומה בשונג משלם קרן וחומש והגזול במזיד אינו משלם אלא הגזול ולא יותר אם הייתה מחייב הגזול יותר ממה שגזול לא היה חוזר בתשובה אבל האוכל תרומה [דף קע"א] בשונג הקב"ה יודע אילו היה יודע לא היה חושא לכך ימחול לו בקרבן וחומש כרי שיותר פעם אחרת ולא יאכל עוד ממון של כהנים:

תתתתרעד. (ה) פסחים ל"ב ב'.
תתתתרעה. (ה) חגיגה א' ב'. (ז) עיין רמב"ם מורה פכ"ו לשלישי, ובסנהדרין כ"א ב'.